

TERDIK SZILVESZTER
MTA-SzAGKHF Lendület Görögkatolikus
Örökség Kutatócsoport

Száztíz éves a debreceni Istenszülő oltalma főszékesegyház

1. kép. Bakos Zoltán felvétele

DEBRECEN ELSŐ GÖRÖGKATOLIKUS TEMPLOMÁT 1910. MÁJUS 22-ÉN FIRCSÁK GYULA MUNKÁCSI PÜSPÖK SZEN-
TELTE FEL. EGYHÁZMEGYÉJE ELSŐ NEOBIZÁNCI TEMPLO-
MÁNAK A KÖVETKEZŐ ÉVSZÁZADBAN MÉG SOKÁIG NEM
AKADT KÖVETŐJE. A REPRESENTATÍV ÉPÜLET 2015 MÁRCI-
USÁBAN NYERTE EL A HOZZÁ MÉLTÓ FUNKCIÓT, AMIKOR
PAROKIÁLIS TEMPLOMBÓL A HAJDÚDOROGI FŐEGYHÁZ-
MEGYE FŐSZÉKESEGYHÁZA LETT (1. KÉP).

ELŐZMÉNYEK

A helytörténeti irodalomban rendre felbukkanó állítás, miszerint már a középkori Debrecenben is kellene számolni a bizánci kereszténység jelenlétével, egyelőre sem régészeti eredményekkel, sem történeti forrásokkal nem igazolható. A hitújítás során fokozatosan kálvinistává lett városban minden más felekezet vallásgyakorlata megszűnt, más hitűek beköltözését a városi magisztrátus sikeresen akadályozta. 1667-ben I. Lipót király (1655–1705) azonban engedélyt adott az ún. „görög” kereskedőknek, akik a Török Birodalom keresztény hitű alattvalói, rendszerint tényleg görög kultúrájú és műveltségű, de gyakran macedovlach vagy délszláv eredetű személyek voltak, hogy a kincstári birtokokon letelepedhessenek. Szabad vallásgyakorlatukat csak abban az esetben garantálta az uralkodó, ha elfogadják a munkácsi görögkatolikus püspök joghatóságát, azaz unitusok, vagyis görögkatolikusok lesznek.

Debrecenben a 17. század utolsó évtizedeiben jelentek meg a görögök, akik többször is konfliktusba kerültek a városi szervekkel. 1690-ben még arra is engedélyt kaptak az uralkodótól, hogy templomot építsenek, papot tartsanak. 1692-ben a frissen érkezett görög származású munkácsi püspök, Johannes Josephus De Camillis (1690–1706) papot rendelt számukra Izajás szerzetes, egy másik görög személyében. A pap nem működhetett itt sokáig, ugyanis 1693-ban Debrecen szabad királyi városi rangot nyert, ami újabb jogalapot teremtett arra, hogy a város megszabaduljon a görögöktől.

A kérészetlű parókiaalapítási kísérlet a 18. században sem tudott új erőre kapni. Debrecen 1715-ig akadályozta a katolikusok betelepülését, a hatóságok viszont a szabad királyi városi rang törvénybe iktatását halogatták, aminek teljesülése után már nem lehetett a katolikus vallásgyakorlatot sem tiltani. A 18. századból nincsenek adataink a városban élő görögkatolikusokról.

Debrecen 1822-ben a Munkácsi Egyházmegyéhez csatolták, noha Bihar vármegye teljes egészében a nagyváradi görögkatolikus püspök joghatósága alá tartozott. A 19. század közepén Popovics Bazil munkácsi püspök (1835–1864) kezdi sürgetni a hajdúböszörményi parókusokat, hogy tegyenek lépéseket Debrecen filiában a görögkatolikus hitélet megszervezésére. Vályi János parókus (1850–1860) 1851-ben jelentette a püspöknek, hogy megkereste a városi alkapitányt, aki azonban azt tanácsolta neki, hogy a püspöknek inkább személyesen kellene tárgyalnia arról, hogy milyen módon keressék meg a magisztrátust templomépítési

telek szerzése céljából. Úgy vélték, hogy hívek már vannak elegendően. Egy év múlva Vályi azt jelentette a püspöknek, hogy a hívek összeírását nem sikerült maradéktalanul elvégeznie, mert sokan letagadják vallásukat, mindössze 53 hívőt talált.

1856-ban a püspök az egykori ferences templomot szerette volna a Helytartótanácsból megszerezni, ezért a híveket újra összeírták, amit a város is fölülvizsgált. Ekkor körülbelül százan vallották magukat görögkatolikusnak. 1860-ban a munkácsi egyházmegyei szentszék közvetlenül írt a kultuszminisztériumnak, sürgetve a debreceni parókia megalapítását. A Helytartótanács két év múlva válaszolt, elutasítva a kérelmet, arra hivatkozva, hogy a városban nem él kellő számú hívő ahhoz, hogy egy ilyen költséges alapításba fogjanak. Id. Roskovics Ignác böszörményi parókus (1861–1866) 1866-ban újra a ferences templomot és kihelyezett kápláni állomás létesítését kérte a városban. A parókiaalapítási kezdeményezések nem jártak sikerrel. Ennek ellenére a böszörményi papok a nagyobb ünnepek előtt rendszeresen bejártak a városba, hogy a híveket gyóntassák; a Szent Liturgiát a római katolikusok kicsiny Szent Anna-kápolnájában végezték.

A 19. század végén, Vargha László böszörményi parókus (1890–1906) idejében kapott újabb lendületet a parókiaalapítás ügye. 1890 novemberében benyújtott kérelmében telket és épületet kért a város jog- és pénzügyi bizottságától görögkatolikus kápolna létesítése céljából. A bizottság a következő évben válaszolt, igyekezve kitérni a kérés elől. Ők úgy tudták, hogy a görög híveket is a római katolikusok látják el, meg amúgy is hiteles létszámkimutatás hiányában nem foglalkoznak az ügyvel. A parókus ennek ellenére ismételt benyújtotta a kérvényt, 1893-ban a bizottság újból nemleges választ adott, újfent a hiányos statisztikai adatokra hivatkozva. Két év múlva a bizottság arról nyilatkozott, hogyha megalakulna az önálló egyházközség, akkor adnának templomhelyet, de a város kösse ki, hogy ez nem jelenti a kegyúri jog gyakorlását, erre a kérdésre térjenek vissza majd később. 1897-ben ugyanezt ismételte meg a város, de azt is javasolták, hogy szabják feltételül: az új templom istentiszteleti nyelve kizárólag a magyar legyen. Firczák Gyula munkácsi püspök (1891–1912) erre úgy reagált, hogy a kérdés eldöntése nem az ő jogköre, s kérte, hogy a város nyugodtan adja csak oda a telket. A város talán attól kaphatott vérszemet, hogy 1895-ben Debrecenben is teljesen magyar nyelvű liturgiát tartottak, ami azért számított újdonságnak, mert a Munkácsi Egyházmegye hivatalos liturgikus nyelve az egyházi szláv volt. A magyar liturgia ügye ekkor még erősen

borzolta a kedélyeket, mivel mind a püspöki kar, mind a Szentszék ellenezte.

A város ragaszkodott a korábban megszabott feltételeihez, közben az egyházmegye a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban is sürgette az önálló parókia megalapítását. A pozitív döntés meghozatalában állítólag az is fontos szerepet játszott, hogy a Debrecenbe látogató Ferenc József (1848–1916) is elcsodálkozott, miért nincs még a városban görögkatolikus parókia. A minisztérium 1899. május 16-án értesítette a munkácsi püspököt, hogy hajlandóak a Vallásalapról fizetést adni a leendő papnak. Ennek hatására a város vállalta, hogy a hívek létszámának arányában jövedelemkiegészítést ad. Ezek után Firczák Gyula püspök 1899. december 2-án megalapította a hajdúböszörményi parókia második kápláni állomását, amelynek papja Debrecenben lakott. Az új kápláni állomásra ki is nevezte Papp János fábriánházi segédlelkész.

A DEBRECENI PARÓKIA SZERVEZÉSE, AZ ÚJ TEMPLOM ÉPÍTÉSE

A fiatal pap az ungvári székesegyházból kölcsönzött liturgikus eszközöket, majd Debrecenbe jött „diákos szállásra”. A hívek és a városi urak felkeresésével kezdte a szervezési munkát. Az új pap beiktatását Vargha László esperes a Szent Anna-templomban végezte december 17-én. Ezt követően a római katolikus fiúiskolában hívták össze a híveket, hogy a további feladatokról, köteleességekről tárgyaljanak. Noha kevesen jelentek meg, az új egyháztanácsot meg tudták választani.

A városi összeírásokból megkezdtek a görögkatolikusok adatainak összegyűjtését, ami majd négyezer hívőre engedett következtetni. Az adatgyűjtés alapján a híveket egyenként felkeresték, és világossá vált, hogy ténylegesen kb. negyedannyi hívővel lehetett számolni. Minden vasárnap a katolikus fiúiskolában tartottak gyűléseket. A Szent Anna-templom mellékoltáránál vagy az iskola termében csak olvasott liturgiát végeztek, de ha az idő engedte, kimentek a katolikus temetőkápolnába, hogy énekes liturgiát is végezzenek.

Közben sürgették a várost, hogy kápolna és iskola céljára telket, épületet biztosítson. Először a Szappanos utca 25.-ben kaptak egy telket, amelyet 1900 szeptemberében engedett át a város ingyen, de csak tíz év használatra. A telken álló régi épületet újjá kellett építeni: ennek költségeit az egyházmegye állta, az anyagokat a város biztosította. Az újjáépítés során egy tantermet alakítottak ki, amelynek az egyik végén deszkafallal rekesztették le az oltárt. Az épületben egy tanítói lakást is létrehozta. A kápolnát 1900. december 23-án, a Szent Mik-

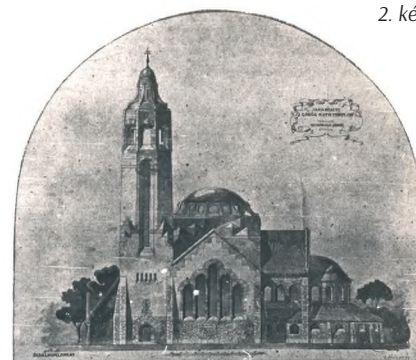
lós ünnepét követő vasárnapon szentelték fel (az ónapár szerint ugyanis december 19. volt Miklós napja).

Hamarosan megkezdődött a gyűjtés az új templom építésére is: a Pénzügyminisztérium tárgysorsjátékot, a Belügyminisztérium pedig országos gyűjtést engedélyezett, természetesen az egyházmegye is támogatta a kezdeményezést. Ezenkívül az uralkodótól és magánszemélyektől is kértek támogatást. Négy év alatt, tehát 1904 végére 10.000 koronát gyűjtöttek. Ugyanebben az évben megalakult a „Szent Miklós műintézet” is, amely kegytárgykereskedésként működött azzal a céllal, hogy minden eladott termék után részesedést fizessen az új templom építési alapjába, a közönségnek csupán erkölcsileg kellett támogatnia a céget. Noha a cég nem volt hosszú életű, majdnem megnégyszerezte a korábbi gyűjtés összegét.

1902-től sürgették az építési telkek kijelölését, 1904-ben már tanácskoztak is erről a kérdéssel a városi szervekkel. A város ekkor a Szent Anna 53. és a szomszédos 51. számú saroktelket engedte át. A Belügyminisztérium azonban nem tartotta szabályosnak az eljárást, ezért újabb tanácskozást rendelt el. 1905. szeptember 30-án a városi bizottságok a minisztérium előírásainak megfelelően megerősítették a két telek átadását.

1902-től már a templom tervezésén is gondolkodtak, augusztusban a munkácsi püspök megalapította a parókiát is. Ebben az évben két fiatal építész terveket is készített, de az egyházmegyei főhatóság ezeket nem tartotta megfelelőnek. További terveket is kértek és kaptak más építészekől, de ezek sem tetszettek. 1904-ben figyeltek fel a budapesti ifj. Bobula János (1871–1922) építész saját folyóiratában közölt szepesjakabfalvi görögkatolikus templom oldalhomlokzati és alaprajzára (*Budapesti Építészeti Szemle* 1904, 281–82.; 2. kép), amelyek egyből megnyerték a közösség tetszését, s hamarosan fel is vették

2. kép

A Szepesjakabfalvi gör. cath. templom oldalnézete. Tervezte Bobula János építész.

a kapcsolatot a mesterrel. 1905 novemberében Aczél Géza városi főmérnök társaságában a parókia képviselői személyesen elutaztak Szepesjakabfalvára, ahol az építés alatt álló templom egyértelműen elnyerte tetszésüket, s végleg eldöntötték, hogy ez lesz a debreceni templom modellje is. Megkérték Bobulát, hogy a debreceniek igényeihez alakítsa át a terveket. Az építész 1906 első felében meg is tette a szükséges módosításokat, a terveket mind az egyházmegye, mind a város jóváhagyta.

Az építéshez szükséges pénzeszeg nagyobb része még hiányzott, amelyet kérvényekkel próbáltak meg előteremteni: különböző minisztériumokat, a várost és az egyházmegyét célozták meg segélykérő levelekkel. A püspök támogatta a kérelmeket, rajta kívül sokat köszönhetek még Szabó Jenő főrendiházi tagnak, a Görögkatolikus Magyarok Országos Bizottsága elnökének. Ő járt közben annak érdekében, hogy Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter két alkalommal három-három esztendőre 15.000 korona segélyt engedélyezett a templomépítésre. A kerületi képviselő járta ki, hogy a harangok öntéséhez a Hadügyminisztérium kedvező áron 5000 kg ágyúércet biztosított. A görögkatolikus Bacsinszky Vlagyimir a Kereskedelmi Minisztériumban kamatoztatta kapcsolatait, főleg az anyagszállítás területén. A városi tanács is pozitívan állt hozzá az építkezéshez, 400.000 db első osztályú téglát adományozott a munkához. A templomépítési bizottságnak tagjai voltak: Aczél Géza városi főmérnök, Latinovics Mihály királyi főmérnök, Borsós József városi építész és Mérő József helyi ellenőr, aki egyben a bizottság jegyzője is volt.

1906. november 30-a és december 2-a között bontották fel a kivitelezésre érkezett ajánlatokat, majd árlejtési tanácskozást tartottak. Tóth István helybéli építész ajánlatát tartották a legmegfelelőbbnek, de az ácsmunkára ő is 100% ráfizetést kért, ezért az építési bizottság úgy döntött, hogy ezt a munkát „házilag” végzik. A szobrászati munkát később Osváth Antal nyíregyházi szobrász, a padlózati munkát a Kubinyi Lajos és Társa cég nyerték el, míg a rabitz- és a további vasbeton munkákat a Melocco Péter Részvénytársaságra bízták.

A városi vezetőség néhány tagja, miután megismerte az új templom terveit, kezdeményezte a városi tanácsnál, hogy ne a Szent Anna utcai saroktelken, hanem inkább az Attila téren épüljön meg, mert ott jobban érvényesülne. A város végül el is fogadta 1907-ben ezt a javaslatot, bár voltak, akik ennek fejében az egyik telket szerették volna visszakérni, de szerencsére ez nem történt meg. Az új helyszínre vonatkozó telekadományt a Belügyminisztérium is jóváhagyta. A templom áthelyezésével nyert

kettős telken így egy bérház építésére is gondoltak, hogy annak stabil jövedelmeiből majd a templomépítésre felveendő kölcsönöket tudják törleszteni. Az építkezéshez az egyházmegyétől igyekeztek nagy kölcsönt felvenni, amire kezességet a tehetősebb hívek saját birtokaikkal vállaltak. Az egyházmegyei szentsek ugyanis csak ennek fejében engedélyezték, hogy a kölcsön az építkezéshez részletekben folyósítható legyen.

1907 júliusának közepén fogtak hozzá a templomépítéshez, az alapozási munkákkal jól haladtak, az alapkőszentelést augusztus 11-én tartották. A Szent Liturgiát a Szent Anna-templomban végezték, s onnan vonultak át az alapkőletételre, ahol egy sátor alatt az egyházak és a város képviselői is jelen voltak. A torony és a pillérek alatt méteres vastagságú betontömbökkel erősítették az alapozást, ebben az évben átlagosan 4 méter magasságig jutottak a falaknak.

3. kép. Bakos Zoltán felvétele

1908-ban április 1-jéig folyt a munka a templomon, majd kitört az építőmunkások bérharca, ami három hónapnyi leállást eredményezett. Július elején álltak újra munkába, jól is haladtak, augusztusban már a boltzati rabitzmunkák is folytak. Ez számított a korban az egyik legkorszerűbb betonozó technikának, így könnyűszerkezettel a kettős héjú szabályos kupolát is meg tudták építeni. A szentélyt és a kereszthajót eternitpalával, a tornyot és a kupolát vörösrézrel fedték. A templom szentelését eredetileg 1909. október 14-én, az ónaptár szerinti Istenszülo' ortalma ünnepen akarták megtartani, ezért a belső munkákat sürgették.

A harangokat Seltenhofer Frigyesnél rendelték meg Sopronban. Mivel Györy Mihály

polgár a legnagyobb harangra 6000 koronát adományozott, ennek arányában alakították ki a többi harang súlyát is c-moll akkordban. Így a nagy harang felszereléssel együtt 26, a második 15, a harmadik 8, a negyedik 3 mázsa súlyú lett (ezek csak hozzávetőleges adatok). A harangok 1910 májusában érkeztek meg állványaikkal együtt. Megszentelésüket június 13-án végezte Papp Antal főesperes.

A főoltár és a szószék is elkészült már ekkor a budapesti Rétay és Benedek Müintézetben, neobizánci stílusban, izgalmas üvegmozaik berakásokkal. Gróh Ferenc debreceni prépost, kanonok, plébános (1906–1918) több mint 6000 koronával támogatta a főoltár megvalósítását. Ekkor már a templom padjain is dolgoztak. A magas költségek miatt úgy gondolták, hogy a templom csak meszelve vagy egy színre legyen festve. A hívek azonban két kereskedő, Balogh Gyula és Demeter István kezdeményezésére és nagy fokú áldozatvállalásával a falfestésre is gyűjtöttek. Az egész templom kifestése 15.000 koronába került volna, ennyit azonban nem tudtak előteremteni. A befolyt adományokból csak a kupolát tudták kifestetni, amivel Lohr Ferenc (1871–1946) budapesti művészt bízták meg (3. kép). A mester augusztusban kezdett hozzá a festéshez, s késő ősszel fejezte be a kupolát. Kora tavasszal a templom többi térérszét is összhangba hozta a kupolával, sima, de különböző színekkel kombinált felületekkel. Erről így írnak 1910-ben: „Így templomunk festése, bár a befejezetlenség eléggé szembeötlő rajta, mégis igen jó benyomást tesz, kupolánknak pedig nap nap mellett sok bámulója akad.” A templom ünnepélyes felszentelése 1910. május 22-én történt. Lohr a kupola csegelyeibe a négy evangélistát festette meg, később a szentélyapszis félkupolájába egy nagy méretű Krisztust alkotott.

A KÉT HÁBORÚ KÖZÖTT

Az 1912-ben alapított Hajdúdorogi Egyházmegye első püspöke, Miklósy István (1913–1937) Debrecenben rendezte be püspöki hivatalát. 1914-ben azonban az ellene elkövetett, három halálos áldozatot követelő bombamerénylet hatására áthelyezte székhelyét Nyíregyházára. A templomot építtető Papp János (1871–1950) parókust 1913-ban a püspök Hajdúböszörménybe nevezte ki. A debreceni templomépítésre kiutalt 90 ezer korona elszámolása 1915-ben történt meg. Ebben az évben, a már zajló I. világháború alatt összeírták a templom harangjait, amelyek közül 1917. május 25-én hármat le is szereltek (1158 kg, 565 kg és 227 kg súlyút). A két háború között csak egy harangot tudtak pótolni. A II. világháború alatt nem vittek el egyet sem, bár ez az egyházközség is ki volt jelölve rekvirálásra.

A II. VILÁGHÁBORÚTÓL NAPJAINKIG

A templomot a II. világháború alatti bombázások is érintették, de a helyreállítás hamar megtörtént. A templombelső jelentős átalakítása 1952-ben kezdődött. Árkossy István parókus (1946–1964) Szegedi Molnár Géza (1906–1970) festőművészt bízta meg különböző képek elkészítésével. 1956-ban a templom falainak festéséhez is hozzáfoghatott. 1958-ban alkotta meg az egész főapszist betöltő nagyszabású freskóját (jobb alsó sarokban szignált, 1958-as évszám), aminek következtében megsemmisült Lohr Ferenc falképe, s a szentély három középső ikerablakát is befalazták, ami nagyon sötétté tette a belső tereket. Az új falkép északi alsó negyedében helyet kapott az 1914-es merénylet három áldozatának ábrázolása is. Szegedi Molnár egységesítette a templom ornamentális festését is, a diadalív feletti korábbi festményt eltüntetve.

Az ikonosztázion építésére szinte száz évet kellett várni, pedig a templom építési tervein már a pontos helyét is jelölték. Az új ikonosztázion terveit Makláry Zsolt készítette. A carrarai márványból készített, vésett, aranyozott állványzatba a nagy méretű hat ikon és a három ajtó 2009 és 2011 között készült, ünnepélyes szentelését Kocsis Fülöp hajdúdorogi megyéspüspök végezte (4. kép). A templom címünnepét ábrázoló Istenszülő oltalma ikon különleges, mivel az 1914-es debreceni bombamerénylet három áldozata is megjelenik a Szűz Mária köntöse alatt oltalmat keresők között (5. kép).

2015-ben az északi kereszthajóba került a máriapócsi kegykép másolata, amely az ikon könnyezésének tricentenáriuma készült, Monostory Viktória munkája. Az eredeti ikon 2015. március 21-22-én vendégeskedett a templomban, amikor az itt álló oltáron helyezték el.

5. kép, Szabó Sándor felvétele

A Szentföld érdekességei XIII.

Jeruzsálem templomai III.

IVANCSÓ BAZIL

EIN KEREM, LÁTOGATÁS TEMPLOMA

Szent Lukács evangéliumából tudjuk, hogy Gábor arkangyaltól azt is megtudja Szűz Mária, hogy a rokona, az idős Erzsébet is várandós, és már hat hónapos – mert Istennél semmi sem lehetetlen (vö. Lk 1,36). Nem sokkal (talán néhány nappal) ezután Mária útra kel, hogy meglátogassa Erzsébetet. Bár a helyszínt nem pontosítja Szent Lukács („a hegyek közé,

Júda egyik városába sietett”, Lk 1,39), ezt is megőrizte a keresztény hagyomány. A helyszín Ein Kerem volt, amely egykor még önálló településként létezett, ma már Jeruzsálem városrészé. Önállóan nem lehetett túl jelentős, valószínűleg ezért is nem említi Szent Lukács.

Ma egy szép templomot láthatunk Szűz Mária és Erzsébet találkozásának helyszínén, amely 1935-ben épült az előző templom maradvá-

nyaira. Már messziről szembetűnik a találkozás örömteli pillanatait megőrkítő freskó a templom homlokzatán, bent pedig még több esemény festményével is találkozhatunk. A templomot – ahogyan a Szentföld legtöbb keresztény emléket – ma is a ferences szerzetesek tartják fenn. Itt található az a kút is, amelynél az egykori örömteli találkozás történhetett, és egy forrást is láthatunk, amelyhez Szűz Mária gyakran járt vizért a Zakariásnál és Erzsébetnél töltött hónapok alatt.

A Miatyánk-templomhoz hasonlóan itt is több nyelven olvasható a legszentebb Istenszülő imádsága, a Magnificat (igaz, a Miatyánk-templommal ellentétben itt „csak” 41 nyelven), melyek között a magyar táblát is megtalálhatjuk. Aki ennek a helynek a boldogságát átéli, az a reggeli zsolozsmában újra és újra elhangzó Magnificatot is másként fogja a továbbiakban énekelni.

Az egyhetes vagy annál rövidebb szentföldi zarándoklatok esetében nem juthat mindenre idő Jeruzsálemben, amely a legtöbb jézusi emléket tartalmazza a Szentföldön. Ha minden emléket meg akarunk látogatni, amely Üdvözítőnk élete eseményeinek állít emléket, Jeruzsálemre legalább három teljes napot kell rászánunk.

EIN KEREM, KERESZTELŐ SZENT JÁNOS TEMPLOMA

Nem messze innen egy másik templomot is találunk, amely Keresztelő Szent János tiszteletére van felszentelve, Szent Zakariás és Erzsébet háza fölött. Ott laktak egykor, és Üdvözítőnk előhírnöke is ott született. Zakariás főpap túlradó boldogságát ismerhetjük

az evangéliumokból, amikor gyermekének körülmétélesek megoldódik a nyelve, és ismét tud beszélni. A helyszínen pedig szintén több nyelven olvasható az örömteli hálaadása, magyarul is. A magyar emléktábla 2000-ben készült, ezeréves államiségünk évében, hálaajándékként.

A templomban található Keresztelő Szent János születésének a helyszíne is. De nem csak a születésének akar emléket állítani a templom, hanem az egész életének. Ezért a freskók és üvegablakok mindent bemutatnak, amit az evangéliumokból és a szent hagyományból tudhatunk. Így például azt a jelenetet is megmintázzák, amikor a Keresztelő megfeddi Heródes Antipász királyt a házasságtörő kapcsolatáért, vagy a lefejezését.

Mind a hely, mind Keresztelő Szent János személye az ortodox keresztények számára is kedves, ezért nem messze egy görög ortodox templomot is találunk Keresztelő Szent János tiszteletére.

JERUZSÁLEM, MÁRIA MAGDOLNA ORTODOX TEMPLOM

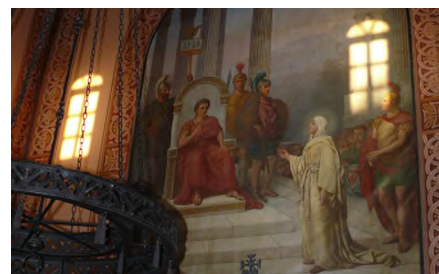
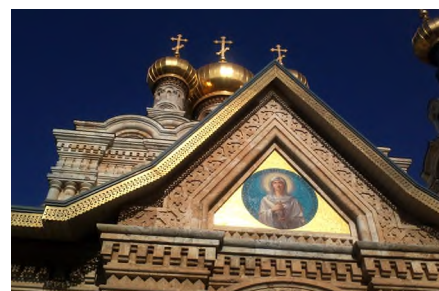
Jeruzsálemben és a Szentföldön az orosz ortodoxok jelenléte is jelentős. Legszebb ottani templomuk Mária Magdolna tiszteletére épült. A pravoszláv építészet remekműve az aranyozott hagymakupoláival és egymást követő íveivel már messziről eltéveszthetetlen. De belépve is lenyűgöző a templombelső. Igazi élményt jelenthet ott is orosz Szent Liturgián részt venni, bár nekünk szentáldozáshoz járulni – a hitesség hiányában – náluk nem szabad.

Mária Magdolnáról az evangéliumokból azt tudhatjuk, hogy Jézus hét ördögöt űzött ki belőle (vö. Lk 8,2; Mk 16,9). Neve valójában nem Mária Magdolna volt, hanem a magdalai Mária: Magdala nevű galileai faluból származott, közel Kafarnaumhoz. Miután Jézus kiűzte belőle az ördögöket, folyamatosan ott találjuk Jézus mellett: tanító körútjain (több más asszonnyal együtt) kíséri, és vagyonából gondoskodik róla (vö. Lk 8,1–3). Szeretete Jézus

felé olyannyira megnyilvánult, hogy a kereszt alatt sem hagyta el (vö. Jn 19,25; Mt 27,55–56; Mk 15,40). Urunk halála és keresztről való levétele után megfigyelte, hogy Arimateai Jó-

zsef és Nikodémus hová temették Jézust (vö. Mt 27,61; Mk 15,47). A feltámadás napján pedig jön, hogy elvégezze a balzsamozást, ami a gyors temetés miatt nem történhetett meg Urunk halála után (vö. Mt 28,1; Mk 16,1; Lk 24,10; Jn 20,1), így találkozik Jézussal (vö. Mt 28,9; Mk 16,9; Jn 20,11–18).

Az apostolok hittérítő munkájába, amennyire tudott, besegített. Nőként kevés esélye volt, hogy komolyan vegyék, ennek ellenére kitartóan és áldozatosan végezte munkáját.

Sem az evangéliumokból, sem a történeti hagyományból nem tudjuk, hogy prostituált lett volna, és ez nem is valószínű. Az pedig, hogy Jézus szeretője lett volna, nem más, mint az egyház lejáratására irányuló rosszindulatú propaganda – mindamellett, hogy hiteltelen hazugság.

JERUZSÁLEM, MEGOSTOROZÁS TEMPLOMA

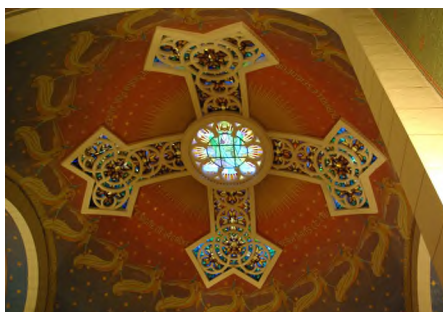
Jeruzsálem Jézus korában nem volt akkora, mint ma. Kaifás főpap háza ezért közel volt a templomhoz. Az evangéliumok tanúsága szerint Jézust az elfogása után Kaifáshoz vitték (vö. Mt 26,57; Mk 14,53; Lk 22,54; Szent János szerint először Annáshoz vitték, a korábbi főpaphoz, Kaifás apósához, és csak utána Kaifáshoz, vö. Jn 18,13; 18,24), ahol a főpap halálra ítélte (vö. Mt 26,65–66; Mk 14,63–64; Lk 22,71).

Az evangéliumokból azt is tudjuk, hogy Szent Péter apostol ekkor tagadta meg háromszor Mesterét. Az első három evangélium meg sem említi, hogyan sikerült bejutnia a főpap házának udvarára – ami bizonyára nem lehetett egyszerű –, utána már bent, akár a tűz mellett találjuk Pétert, ahol melegszik (vö. Mt

26,58; Mk 14,54; Lk 22,55). Itt bizonyítják rá hárman, hogy Jézus tanítványai közé tartozik: két cseléd lány (Szent Márk szerint egy, de kétszer), majd a körülállók (Szent Lukács szerint egyvalaki), így kukorékol végül a kakas (vö. Mt 26,69–75; Mk 14,66–72; Lk 22,56–62). Néhány apró részletben azért vannak különbségek: Szent Márk írja egyedül, hogy kétszer szólt a kakas (vö. Mk 14,30; 14,68; 14,72); Szent Lukács szerint pedig maga az Úr tekint rá Péterre, és ő ez alapján (no meg a kakasszó alapján) emlékszik vissza, mit mondott meg neki előre Jézus (vö. Lk 22,61). Szent János evangéliuma szerint ő maga (Szent János) könnyedén bejut a főpap udvarára, mert ismerőse a főpapnak, és ezután az ő kérésére engedik be Pétert (vö. Jn 18,15–16). Az első, aki rábizonyítja Péterre, hogy Jézus tanítványa, az ajtónálló szolgáló (vö. Jn 18,17), majd valaki (vö. Jn 18,25), végül a főpap egyik szolgálója, épp rokona annak, akinek Péter levágta a fülét (vö. Jn 18,26). Így szólal meg a kakas (vö. Jn 18,27). Összerakva a képet, lehetséges, hogy az első kettő a főpap két cseléd lánya volt, az utolsó pedig a főpap szolgálója, Malkus rokona.

Kaifás főpap házának, Jézus halálra ítélésének és Péter hármaskör tagadásának helyszínén ugyancsak egy lélegzetelállító templom áll ma. Bent a mennyezeten kereszt, némi fény csak onnan szűrődhet be. A templom ugyanis (szándékosan) elég sötét belül, hogy az éjjelt idézze minden napszakban, amikor Jézussal mindez történt. (Ma természetesen már megoldják reflektorokkal a világítást.) A templom már a külső mozaikjaival is Urunk szenvedéseit tárja elénk: a megkötözött Jézust, Urunk arcul verését és Péter bűnbánatát. Belül szintén Urunk szenvedéseinek jeleneteit láthatjuk, illetőleg a tizenkét apostolt az ég felhőin.

A templom alatt valóban megtaláljuk Kaifás főpap házát. Egy rajz mutatja be nekünk azt, ami az evangéliumokból kimaradt: Jézusnak valószínűleg kikötötték a kezeit és lábait, hogy – a védekezés lehetőségétől megfosztva – könnyebb legyen őt pofozni, verni és köpködni. Itt tarhatták fogva virradatig, amikor Pilátushoz vitték.

Egy további érdekességre is felfigyelhetünk Szent Márk evangéliumában. Szent Márk egyszer sem írja le a főpap nevét (Kaifás). Minden alkalommal csak „főpap”-ként említi. Egyes bibliakutatók ebből arra következtetnek, hogy ez Jézus szenvedéstörténetének legősibb leírása, eredetileg nem Szent Márk munkája, és akkor készülhetett, amikor még Kaifás volt főpapként hivatalban, tehát nagyon röviddel Jézus feltámadása és mennybemenetele után! (Szent Márk, még ha maga is írta az evangéliumát, felhasználhatott már akkor meglévő, írott forrásokat.)

JERUZSÁLEM, MENNYBEMENETEL HELYSZÍNE

A mennybemenetel eseményét egyedül Szent Lukács írja le az evangéliumában. (Amit Szent Márknál találunk a 16,9-től kezdődően, az egész biztosan nem Szent Márk munkája, hanem későbbi keresztények kiegészítése: a többi három evangélium alapján készült tömör összefoglalás.) Szent Lukács az evangéliumában

még nem beszél negyven napról, ezért az olvasó azt hihetné, hogy Jézus mindjárt a feltámadása és az első megjelenése után szállt a mennyekbe. Tudjuk, hogy valójában ez nem így van, maga Szent Lukács is pontosít az Apostolok cselekedeteinek leírásában (vö. Ap-Csel 1,3).

Urunk feltámadása és a mennybemenetele között tehát negyven nap telt el, de az sem volt eseménytelen, és nem is teljes egészében Jeruzsálemben telt. Az első megjelenés a tíz apostolnak (Tamás nélkül) még Jeruzsálemben történt (vö. Jn 20,19–25), feltehetőleg Szent Márk szüleinek házában, majd egy héttel később a második megjelenés is a tizenegy apostolnak (Tamással együtt, vö. Jn 20,26–29), utána viszont visszatértek Galileába, és a harmadik

megjelenés (a második csodálatos halfogással) Tibériás tavánál, vagyis a Genezáreti-tónál történt (vö. Jn 21,1–25). A mennybemenetel eseményekor pedig már ismét Jeruzsálemben találjuk az apostolokat: Jézus kivezette őket az Olajfák hegyére, megáldotta, majd az égből emelkedett (vö. Lk 24,50–53).

Ennek emlékét őrzi ma is az Olajfák hegyén egy piciny mecset. Igen, sajnós jól olvastuk: egy mecset. A helyszín egyébként látogatható, és külön kérésre az imádság is engedélyezve van, ám szentmiséket nem tarthatnak. A zarándokcsoportok látogatásakor többnyire a mennybemenetel eseményét szokás itt felolvasni az Újszövetségből, valamint a dicsőséges rózsafüzér második titkát elimádkozni („aki a mennybe fölment”).

Érdekesség, hogy Jézus Krisztus, aki megtestesülésekor a teljes emberi testet és természetet felvette értünk, s akinek isteni természete sem csorbult eközben, akiben ezáltal összeért az ég a földdel, az utolsó két lábnyomát otthagyta nekünk egy sziklában a mennyekbe emelkedése előtt. Ez előtt ma is szokás hittel leborulni és tisztelettel megcsókolni.

A mennybemenetel helyén a középkorban a jelenleginél nagyobb és pompásabb templom állt, ám jöttek a muszlim hódítók, és először biztos, ami biztos, lerombolták a templomot, majd eszükbe jutott, hogy Jézus prófétaként náluk is szerepel a Koránban, ezért mecsetet emeltek ezen a helyen. De hogy leborulva mégsem hozzá, vagyis a lába nyomához, hanem Allahhoz imádkozzanak Mekka felé, a szent lábnyomos követ a mecset oldalába vitték a közepéről.

Jeruzsálem mindig meghatja a keresztény zarándokot. Ma is látható és tapasztalható, hogy három vallás is a szent helyének tartja a várost. Nekünk a keresztény emlékek fontosak, ezekből tudunk igazán hitet meríteni.

DEMKÓ SZIMONETTA

Egy paplány naplójából

Kislánként sokat nyaraltam nagymamámnál. Szerettem, ahogy lefekvés előtt megfésüli a hajam. Olyankor úgy éreztem, egy angyal kezében vagyok. Sokat mesélt magáról, én is elmondtam mindent, a vágyaimat, a félelmeimet, a csalódottságomat. Mindig szeretettel ölelt át és biztatott, hogy az élet szép, és csak rajtam áll, hogyan élem meg. Beszélgetés után befeküdtünk az ágyba, imára kulcsoltuk kezünket, és imádkoztunk a családjunkért, barátainkért és ellenségeinkért. Tőle tanultam az elfogadást, és azt, hogy mindenkit szeretni kell, még azt az embert is, akit nem szeretnék.

Apukám minden héten egyszer elment focizni, hogy levezesse a benne felhalmozódott terheket. Emlékszem, tél volt, én pedig kislány, általános iskolás. A hétfő reggelek mindig nyugósen teltek, nem akartam iskolába menni. De ez a hétfő más volt. Kaptam apukámtól egy kiskutyás kulcstartót, ami most is megvan. Talán ő már nem is emlékszik rá, de 24 évesen, ha megyek valahová, bedobom a táskámba, hogy velem legyen. Az apukám is és a „szupererővel bíró” kulcstartó is.

Július vége volt, én középiskolába készültem. Félttem. Egy utolsó bográcsozás után ragyogó csillagokba borult az égbolt. Apukámmal kiválasztottunk egy csillagot, ami csak a miénk. Ha nem tudnánk beszélni, vagy hiányzunk egymásnak, csak meg kell keresni a csillagunkat, és gondolni a másikra. Azóta gyakran nézek fel az égre.

Az öcsém a kezemet fogva próbált elaludni. Kérdeztem tőle suttogva, hogy fent van-e még. Válaszolt, hogy igen. Elmondtam neki, lehet, hogy lesz olyan, amikor már nem tudom így fogni a kezét, és lehet, messzire kerülünk egymástól, de mindig számíthat rám. Lelkiekben szorítom a kezét, neki és még a három tesómnak is.

Kicsik voltunk, karácsonyra Jézuskától kaptunk egy színes kis sátrat. Akkor még csak hárman voltunk testvérek. Én általános iskolás, a többiek még törpék. Kineveztük ezt a sátrat hivatalos „tesó szállónak”. Ebben uzsonnáztunk, pihentünk, nevettünk. Megbeszéltük az élet dolgait. Jó volna ma is egy ilyen sátor, csak sokkal nagyobb.

Az egyik öcsém hasfájós volt babaként, így sokat sírdogált. Anyukám mindent kitalált már, hogy enyhítse fájdalmát. Egy délután elkezdte a Miatyánkot dúdolni, hamar álomba szenderült a pici, törékeny öcsém. Míg felcseperedett, ez volt a gyógyír a hasfájásra és szerintem a kis lelkivilágára is.

CSABAI MÁTÉ

„A Kárpát-medencében élünk, tudnunk kell, hogy ez egy ilyen hely”

Évről évre fellép a Klassz a pARTon! fesztiválon

Bubnó Tamás kórusa, a Szent Efrém Férfikar.

Miért gyökerezik a földre a láb a bizánci zenétől?

És miben ihlette meg a kórust II. János Pál?

Ezekről a kérdésekről beszélgetett a papageno.hu munkatársa a neves karnaggal.

Édesapja görögkatolikus lelkész volt. Emlékszik rá, hogyan találkozott a bizánci zenével?

Két-három éves koromban – arra már emlékszem – felvittek a kertünk végében álló templomba, ahol édesapám volt a pap. Vasárnapként szép ruhába öltözött, azon mindig megdöbbentem, ha láttam. A nagypapám is élt még, aki szintén pap volt, világtalan, kívülről tudta az evangéliumokat. Nekem kellett ellenőriznem, hogy jól mondja-e őket. Így találkoztam azzal, hogy a kétszáz fős gyülekezet teli torokból éneklie a himnuszokat, a különleges dallamvilágú énekeket. Akkor volt már rádió, de nem voltunk körülveve zenével úgy, mint most. Amikor zene szólt, az mindig ünnepi alkalom volt.

Önt nem lelkésznek szánták?

Sem apámnak, sem nagypapámnak nem volt kifejezetten ilyen szándéka. Édesapám jól hegedült, barátai között volt Bárdos Lajos, édesanyám zongoratanító volt. Úgy látták, engem a zene érdekelt, ha nem is annyira, mint a foci, de majdnem annyira.

A bizánci egyházi zene egészen különleges atmoszférát jelent, az embernek földre gyökerezik tőle a lába.

Igen, ezzel én is egyetértek. Teljesen más, de talán mégis a törzsi zenéhez tudnám hasonlítani a hatását. A bizánci zenében megszűnik az idő, nincs olyan kényszerítő hatása, mint a mai világunkban általában. A nagy himnusz-költők, Damaszkuszi Szent János vagy Majúmi Szent Kozma a dallamot és a szöveget együtt

alkották meg, az imádság lelkiállapota inspirálta ezeket a zenéket.

Egyre inkább érdekel a Közel-Kelet zenéje, az ősi szír, libanoni dallamvilág, ami a bizánci zenére is hatott. Méltatlanul keveset foglalkozunk vele Európában, természetesen a saját, egyébként csodálatos zenekultúránk köt le minket. Ma, hála az internetnek és a könnyebb utazásnak, közelebb kerülhetünk a Kelet zenéjéhez.

Amikor 2002-ben megalapította a Szent Efrém Férfikart, gondolta volna, hogy erre a zenei világra ilyen igény lesz?

Nem, nem gondolkodtam ezen. Eszembe nem jutott volna korábban, hogy egy férfikar vezetésével fogom eltölteni szakmai életem jelen-

tős részét. 2001-ben a doktori disszertáción dolgoztam, és Kárpátalján járva kezembe került Boksay János karnagy férfikarra komponált liturgiája. Ehhez a műhöz szerveződött a kórus a Budapesti Énekes Iskola felnövekvő tanulóiból – köztük saját gyerekeimből – és zenesztársaimból, akikkel addig dolgoztam.

Új feladat volt, mert az énekes iskolában a nyugati zenével foglalkoztunk, az énekkarral pedig kezdetben a Kelet zenéjével. (Mára repertoárunk kiterjedt a magyar és a kortárs zenére is.) Így került fel a Szent Efrémmel Magyarország mint fehér holló a bizánci zene térképére. A lengyelországi Hajnóvkában rendezték a legnagyobb bizánci zenei fesztivált, ahol megnyertük a kategóriánkat. Lett is botrány az oroszoknál abból, hogy egy ilyen versenyt miért magyarok nyernek. Ezzel persze mi nem foglalkoztunk.

A Budapesti Énekes Iskolában a schola cantorumok oktatási módszerét alkalmazzák. Miben áll ennek a lényege?

Erről az ősi oktatási módszerről már 596-ban is úgy beszéltek, hogy elég régen létezik. Lényege, hogy a gyerek 7-8 éves korától, amikor hangja és értelme is nyiladozik, együtt teljesíten szolgálatot a tanáraival. Az osztályteremben jelen van a tanár–diák viszony hierarchiája, de ez megszűnik akkor, amikor közösen szolgálnak, mert tisztában vannak azzal, hogy a szolgálatban a másik pontosan ugyanannyit ér, mint én.

Isten előtt mindenki egyenlő

A nagy ünnepeken, húsvétkor, karácsonykor, pünkösdkor, a Mária-ünnepeken a tanár és

kozás nem tartott tovább három másodpercnél. A kérdésére válaszolva: „Ut omnes unum sint” – „hogymindnyájan egyek legyünk.” Ez volt a görögkatolikusok jelmondata 350 évvel ezelőtt, a gyakorlatban azonban ez nem ilyen egyszerű. II. János Pál levele forradalmi levél volt, az előző pápák azt kívánták tőlünk, görögkatolikusoktól, hogy térjünk meg a római katolicizmusba, ő viszont felszólított minket, hogy őrizzük meg a keletiségünket, a bizánci lelkületet, a zenét, a Kelet világosságát. Nem tudhatjuk, a megosztottságnak milyen szerepe van az isteni tervben, de lényegi párbeszéd csak akkor lehet a két irányzat között, ha mindeki rendet tart a saját portáján.

A magyarok élete mindig Kelet és Nyugat között zajlott – sokan sokféleképpen megfogalmazták már ezt. Amíg a Kárpát-medencében élünk, tudnunk kell, hogy ez egy ilyen hely.

tikus koncertjeink voltak. Sosem volt semmi probléma, pedig mindig kockázatosabb nem templomban vagy hangversenyteremben, hanem a szabad téren énekelni. Mindig jó idő volt, és mindig sokan voltak, remélem, ezután sem lesz másként.

Augusztus második felében megtartják a fesztivált. Mit hallunk majd a kórustól?

Az énekes iskolás gyerekek szülei között több neves kolléga volt, köztük Kertesi Ingrid. Vele fogunk együtt énekelni keleti és nyugati dalokat egyaránt. A repertoáirodalomban elég gyakoriak a szopránénekesnőre és a cappella férfikarra írt darabok, ilyenekből válogatunk majd.

Az interneten hódított az a videó, amelyben a Fonográf egyik számának szövegét aktualizálták. Ezek szerint a humor a koronavírus-járvány idején sem hagyta el önöket!

Nem, semmiképpen. Humoros társaság a Szent Efrém Férfikar. Aki hallotta már a BMC-ben az év végi koncertsorozatunkat, tudhatja, hogy azokon a koncerteken is szoktunk bolondozni. Az eredeti Fonográf-sláger akkor jelent meg, amikor könnyűzenei szerkesztő voltam a rádióban. Most, az autóban ülve, arcomon a maszkkal jutott eszembe, hogy a „Viktória” szónak ugyanaz a ritmusa, mint annak, hogy „pandémia”. Nem gondoltam volna, hogy az interneten ilyen karriert fut be a felvétel. Lesz következő is, de hogy mi, azt még nem árurom el.

Reméljük, hogy amikor élőben hallhatjuk önöktől, pandémiáról már múlt időben beszélünk

Az lenne jó, igen. Az elmúlt hónapokban nekünk is tartanunk kellett magunkban a hitet, hogy ez egy átmeneti időszak. Komoly ütések érték az egész szakmát, de tudnunk kell, hogy a Kárpát-medence nem ugyanaz a kultúrája nélkül. A Szent Efrém Férfikar vallja, hogy a kultúra nem csak azt jelenti, hogy néha elmegyünk egy-egy hangversenyre vagy színieseményre, hanem hogy naponta teszünk valamit, ami a lelkünk ápolásáról szól.

a diákok közösen énekelnek a szentmisén. A schola-rendszer a Vatikánban jött létre, ma a leghíresebbek az angol scholák, de működnek Németországban és számos helyen Európában. Hihetetlenül jó érzés más scholák tagjaival találkozni, mert bármilyen más országban éljenek is, hasonló élményeink vannak, ami összeköt.

Koncertsorozatuk címe: Orientale Lumen. A szókapcsolat annyit tesz: Kelet világossága, és II. János Pál pápa 1995-ös apostoli leveléből származik, amely új fejezetet nyitott a nyugati és a keleti kereszténység viszonyában. Mit jelent ez a levél az ön számára?

II. János Pál pápa kézfogását a mai napig a tenyeremben érzem, és soha nem felejttem el, amikor a szemembe nézett, noha a talál-

Nekem hungarus-tudatom van, itt élek, sokféle felmenővel és össel, akik között nem csak magyarok voltak. Mint Liszt vagy Kodály, akik nem vérségileg voltak magyarok, de ide tartoztak. Ennek a világnak a különleges szellemiségéhez tartozik a sokféleség, hogy tucatnyi nemzet él együtt, és képesek békében élni.

Évek óta visszatérő vendégek a Klassz a pARTon! fesztiválon. Hogyan ismerkedett meg Érdi Tamással és Érdi Mártával?

Márta Cimborá című műsorában az énekes iskola több diákja is énekelt. Nagyon szerettem és fontos vállalásnak tartottam a tévéműsort. Amikor évekkkel később Márta invitált, hogy vegyünk részt a Szent Efrémmel a Klassz a pARTon! fesztiválon, örömmel csatlakoztunk. Ma már történetünk van a fesztivállal, fantasz-

A cikk a papageno.hu-n jelent meg.
Szöveg: Csabai Máté/papageno.hu,
fotó: Érdi-Harmos Réka

KANYÓ ÁRPÁD

A SZENT AJTÓK FÜGGÖNYE

**December 8-án
pappá szentelésének
60. évfordulóját
ünnepelte főtisztelendő
Lakatos László atya.
Eme különleges évfordulón
írásommal őt köszöntöm.**

Amikor nemrégiben a jubilánssal beszélgettem, egy érdekes „liturgikus emléket” idézett fel: a megboldogult Mosolygó Imre atya említette neki a négy pap vövel büszkélkedhető Kutka Izidor (1865–1935) személyét, aki 1913–1935 között timári parókus volt. Az elbeszélés szerint ő még használta a timári templom ikonosztázionján a függönyt, s feltűnő volt a történetet felidézőnek, hogy amikor áldást adott, azt olyan furcsamód tette, a függönyt „felett”. Minden bizonnyal e neves atya nem a függöny fölé ágaskodott, hanem a királyi ajtó sarka és a függöny között kandikált ki áldást adva – amint látható ez ma is például moldvai monostorokban –, mindenesetre a felidézett sztori egy dolgot bizonyít: a királyi kapu mögötti függöny a 20. század elején sem volt teljesen ismeretlen. Ez az emlékidézés adta az apropóját is annak, hogy jelen sorainkban most a szent ajtók függönyeiről gondolkodjunk el.

A nálunk főként „királyi ajtó”-ként ismert „szép kapu” és a diakónusi ajtók mögött is felfüggesztett függöny elsősorban a szentélyben végbemenő események titokjellegét hivatott hangsúlyozni. Ezért lényeges még az az elnevezésbeli különbség is, amellyel a szent Eucharisztia alapítását illetjük: míg Nyugaton „utolsó,” addig Keleten inkább „titkos” vacsorát emlegetnek, amely a szentáldozás előtti imánnak is fontos része: „a te titkos vacsorádnak részesévé fogadj ma engem...” Vagyis a „titkos vacsora” a kenyér és a bor átváltozásának örök misztériuma mellett azért is volt „titkos,” mert nem „nagyközönség,” hanem zárt ajtók mögött, a tizenkettő körében, a világtól elzártan zajlott le. A függöny ennek a vacsorának a misztikus titkát őrzi: a tér- és webkamerák világában, amikor az ember min-

dent látni kíván, bizony még mindig van szemmel nem látható, örök titok, amely előtt mély megrendüléssel és tisztelettel illik adóznunk.

A keleti egyházaknak szóló Liturgikus Instrukció szerint „a szentélyt a hajótól rács, függöny vagy ikonosztáz választja el, mert ez a legszentebb hely: itt helyezkedik el az oltár, amelyen az isteni Liturgiát ünneplik, és felajánlják az áldozatot” (Lit. Instr. 104.). A lexikonok meghatározásai szerint a függöny (καταπέτασμα) a királyi ajtó mögött lévő, elhúzható, főként piros színű szövet, amelyet a szertartások bizonyos részein ki-, illetve újra behúznak.

Az mindenesetre bizonyos, hogy használata ősi, mint az ikonosztázion! A jámbor hagyomány egy érdekes epizódja alapján – melynek hitelességét most nem vizsgáljuk – néhányan a 4. század első feléhez, Nagy Szent Bazilhoz kötik; a kutatások elsősorban szíriai eredetűnek vélik (az oltárfüggöny szír közvetítéssel jutott el az örményekhez), ősiségét egyértelműen bizonyítja, hogy használják azt a nem bizánci rítust követő ősi keleti egyházakban, például a szír, a kopt, az etióp és az örmény rítusban is. A maronita egyházban az ikonosztázion nem ismert, függönyt viszont esetenként ők is alkalmaznak.

Az ikonosztázion kialakulása előtti időkben olykor az oltár cibóriumát függönyözték el – ez jelzi a szent oltár tiszteletének fokozatos fejlődését is (!) –, később az ikonosztázion kezdeteit jelentő, a 4. században megjelenő szentélyrekesztő rács, majd oszlopok közé húzták (az oltár előtti bejáratról – amit sokáig a függöny helyettesített, majd kialakult a királyi ajtó – azóta beszélhetünk, amióta van szentélyrekesztő, a 4. századig azonban a templom főbejáratát nevezték „királyi”-nak), hogy világosan jelezzék a hajó és a szentély határvonalát, valamint megszüntessék annak néhol a 3. században gyakorlattá vált szokását, hogy a hívek az oltárhoz járuljanak az Eucharisztia vételére. Másik funkciója továbbra is a szent titkok eltakarása volt a hitjelöltek, no meg a hitetlenek elől (a zárt függöny arra is figyelmeztet, hogy a hit titka mindenkinek nem is fedhető fel!), és így őrizte a Szent Liturgia alatt az Eucharisztia nagy titkát.

A függönyt a kezdeti időkben feltehetően két oldalra húzták szét. A szimbóluma már akkor is azt jelentette, hogy amikor a függöny mögötti szentély feltárul, akkor láthatóvá válik a világ előtt az üdvösség mindama nagy titka, amely „századok és nemzedékek óta el volt rejtve” (Kol 1,26), és Jézus megtestesülése, emberré léte révén lett láthatóvá, jutott nyilvánosságra az emberiség előtt. Az efezusi levelet magyarázva Aranyszájú János atyánk így beszél: „Amikor azt hallod: Mindnyájan együtt könyörögjünk!..., s látod, hogy a függönyt széthúzták..., akkor arra gondolj, hogy a menny felülről kettévált, és az angyalok alá szállnak.”

A keleti teológusok között nagyjából két irányvonal figyelhető meg a függöny eredetét és teológiáját illetően.

Az egyik szerint a függöny templomi alkalmazásához nagyban hozzájárult Szent Pál apostol teológiája, aki a zsidókhöz írt levélben párhuzamot von Krisztus halála és a zsidó templom belső, kultikus jelentőséggel bíró kárpitjának meghasadása között (a belső, kozmikus jelentőségű függönyt az elnevezésben is megkülönböztették a külsőtől). Erről az eseményről mindhárom szinoptikus evangélium megemlékezik (Mt 27,51; Mk 15,38; Lk 23,45). Pál apostol így beszél: „Mivel tehát bízunk abban, testvérek, hogy Jézus vére által bemegyünk a szentélybe, amelyet nekünk, mint új és élő utat a függönyön („δι’ το?

καταπερσματος”), azaz a saját testén keresztül megnyitott, és mivel van főpapunk Isten háza fölött, járuljunk hozzá igaz szívvel a hit teljességében, hintsük meg és tisztítsuk meg szívünket a rossz lelkiismerettől, és mossuk le testünket tiszta vízzel!” (Zsid 10,19–22). Ennek alapján a páli függönyértelmezés mintha korábbi lenne, minthogy a jeruzsálemi templom függönyét előképként a templomi függönyre használták volna. (Erről jó eszmecseréket is folytathatnak ám, hiszen Pál maga is zsidó hagyományokon nevelkedett...) Krisztus eszerint a saját testével maga lett „új és élő függöny” (Jakab ősevangéliumának is egyik teológiai gondolata ugyanez), átjáró az Isten országába mindazoknak, akik követik őt, míg addig a szentek szentjébe csak a függöny elhúzása révén léphetett be egymaga a főpap. Elsődlegesen tehát a függöny meghasadása a Krisztus által számunkra megnyitott Isten országának képe, melynek őszövetségi előképét jelentette a zsidó templom kárpitja,

de ez elvesztette jelentőségét, miként maga a zsidó templom is. Ez „a templom elveszti központi értékét az istentisztelet szempontjából, mert Jézus halálakor a függönye kettéhasadt, felülről egészen az aljáig” – emlékeztet bennünket a keletiek számára kiadott Liturgikus Instrukció is. A keleti keresztények – akik az isteni liturgiában szüntelen a misztériumot, magát „a Titkot” ünneplik – hiszik, hogy Isten számunkra is megnyitja majd a most még elfátyolozott mennyei szentély ajtaját. Ritkán így emlegeti a bizánci himnuszköltészet is az örök hazába való bejutást: „Legistenesebb Mihály atya! Te most a szent köntösben ékeskedsz, és bent vagy a Szentek Szentjében, a második függöny mögött, mint újabb Áron.” (Lásd május 23., Mihály hitvalló püspök emléknapiján.)

A mennyei (szellemi) és a földi (anyagi) világ határvonalaként magyarázza ezt a páli részt Alexandriai Cirill főpap is, de számos őszövetségi apokrif irat hasonlóképpen értelmezi a függönyt.

A páli megközelítést nem hangsúlyosan kezelő másik irányvonal szerint a függöny jelképisége egyértelműen a zsidó templom, a szentek szentjének függönyéből került át az Egyházba: ha jól meggondoljuk, összességében vagy elterjedtségében (az etióp egyházzól ezért nem beszélünk, hisz annyira nem kiterjedt) a keleti egyház az, amely a leginkább megőrzött és értelmezett újra számos őszövetségi jelképet a liturgikus életében. E szerint a magyarázat szerint a templom szentélye az őszövetségi szentek szentjének a megfelelője, és amint abban az Isten népe közötti jelenlétét biztosító frigyszekrényt őrizték, úgy őrizzük mi is a szentély asztalán (a „szent oltár”-on) az isteni Eucharisziában valóságosan jelen és köztünk lévő Krisztust. Itt már hangsúlyosabb az egyháztani vonatkozás is, miszerint nemcsak Krisztus lett „új függöny”, hanem az Egyház maga is az „új Jeruzsálem”, melynek dicsőségével húsvétkor nem győzünk betelni: „Tündökölj, tündökölj, mennyei Jeruzsálem.”

A bizánci Mária-tisztelet egyik sajátossága, hogy a himnuszköltészet a függönyt az Istenszülő előképének is tekinti: „Téged jelképezett előre csodálatosan a Törvény, Tisztaságos, te sátor, te szent edény, te csodá-

latos frigszekrény, függöny és vessző, leront-hatatlan templom és Isten kapuja. A Törvény arra is megtanít, hogy ezt hangoztassuk: Valóban mindent felülmúlsz, tisztaságos Szűz!” (Lásd november 21., az Istenszülő templomba vezetése napján.)

A függöny használatának általánossá válásával kapcsolatban a bizánci liturgikus források igen hallgatólagosok. Feltűnő, hogy csak a 11–12. századi liturgiamagyarázó, Andidai Miklós (ill. Teodor) az, aki a függöny le- és összetekeréséről beszél (ami az Úr elárulásának éjszakáját jelképezi), de megjegyzi azt is: „ahogy a monostorokban szokták végezni”. Annyi bizonyos, hogy a bizánci hagyományban a függöny használata az ikonrombolás időszakát követően valóban a monostorokban kezdett el igazán fejlődésnek indulni és onnan mindinkább

Az istentiszteletek során a függöny ki- és behúzása, miként a királyi ajtó nyitása és zárása (melyek rendje nem minden keleti egyházban egyforma) minden esetben szimbolikus jelentőséggel bír. Általánosságban a következő megállapításokat tehetjük:

A függöny nyitva (azaz kihúzva) van mindazonokon az istentiszteleteken, amelyek főként imádságokból, himnusz- és költészetből állnak. Ezekben a szertartásokban tárul fel legjobban előttünk Isten emberek iránti gondviselése, aki végbevitte megváltásunkat, hogy megmentse az egész emberiséget, és eme istentiszteleteken nyilvánul meg annak reménysége, hogy elnyerjük az Isten országát. Így az alkonyati és hajnali istentisztelet, a királyi imaórák és a Szent Liturgia kezdetén széthúzzák a függönyt, majd

„az ajtókat, az ajtókat” felkiáltásnál a függönyt széthúzzák, és úgy is marad a „szentség a szenteknek” felkiáltásig), a papság áldozása előtt és a szertartás végén. A liturgia képi értelmezése a nagybemenet utáni részt az Úr temetéséhez köti, amit Gogol kommentárja így mutat be: „Majd az oltárra helyezi (értsd: a pap) a szent kelyhet és a Krisztus testét jelképező kenyeret – mintegy sírba helyezi. Becsukják a királyi ajtót – mintha az Úr sírjának bejárata lenne. Elhúzzák az ajtó függönyét – mintha ez a sírhoz állított őrség lenne. Leveszi a pap a diakónus fejéről a szent diszkoszt – mintha Krisztus testét venné le a keresztről, és a kiterített antimenzionra helyezi – mintegy a halotti lepelre.” Néhány évszázaddal előtte, a 14. században Isten házáat az Úr sírjaként értelmezve Palamasz Gergely egy helyütt így fogalmazott: „...a függöny mögött az a hely található, ahová Krisztus testét lefektetik, s ugyanott van a szent oltár is.” Tovább haladva a liturgia menetében, a Bárány megtörésének pillanata következik, amikor az Úr eledelül az emberiségnek adja magát, ez olyan nagy titok, amit még az angyalok sem képesek felfogni – ezért „elrejtik az oltárt a nép szeme elől” (Gogol); a papság áldozása pedig azt jelenti – amint a bevezető sorokban már említettük –, hogy a Mester és a tanítványok a titkos vacsorát a tömegetől elzárta, az emeleti teremben fogasztották.

Úgy is fogalmazhatunk, hogy:

- minden olyan esetben kihúzzák a függönyt, amikor az adott istentisztelet az emberiség javát szolgáló eseményt ábrázol, illetve olyan titkot tár fel, amely rejtve volt, „de amelyet most kinyilatkoztatott szentjeinek” (Kol 1,26).
- Minden olyan esetben pedig, amikor az istentisztelet az emberiség bűnös állapotát vagy Isten haragját, illetve a keresztyén ember bűnbánatát fejezi ki, akkor zárva (behúzva) van a függöny. Számos böjti szertartáson a zárt királyi ajtó és a behúzott függöny jelöli: kiűztünk az Édenből, és most siratjuk bűneinket a bezárult mennyország kapuja előtt.

A teljesség igénye nélkül nézzünk néhány gyakorlatot.

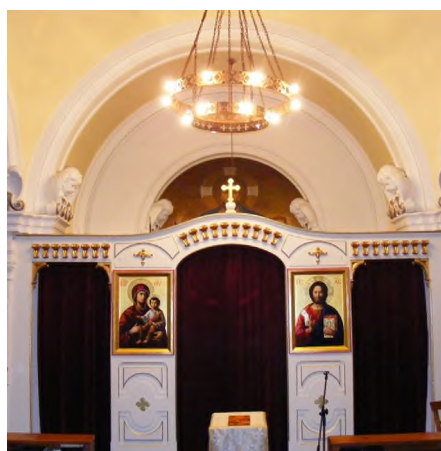
Mivel a tipikon az imaórák, a kis esti és a nagy esti, valamint az éjféli zsolozsma rendes végzési helyének az előcsarnokot jelöli meg, ilyenkor nem húzzák szét a függönyt. Ahol az első imaórát a reggeli istentisztelet azonnali folytatásaként imádkozzák, a királyi ajtó zárva és a függöny is behúzva van.

elterjedni. Valójában a monostori tipikonok azok, amiknek utalásaiban itt-ott feltűnik a leírás arról, hogyan és mikor kell az istentiszteleteken a függönyt ki- vagy behúzni. Vannak azonban, akik azt képviselik, hogy használata már a 6. században megjelent, és csak a 11. században rögzítették használatának mikéntjét. A függöny behúzásának szokását van, aki a konstantinápolyi Eusztáthiosz pátriárkához (1019–1025) köti. Tessalonikai Simeon 15. századi értelmezésében a függöny „az Istent körülvevő sátrat jelképezi, ahol az angyalok seregei és a szentek pihenőhelyei vannak”.

a megfelelő pillanatokban nyitják és zárják a királyi ajtót. (A királyi imaórák esetén a kilencedik óra evangéliumának felolvasása után a királyi ajtó bezárul, és a függönyt is behúzzák, majd a déli istentisztelet kezdetén ismét kihúzzák.) A liturgikus előírások szerint, ha a pappal együtt szolgál, akkor a diakónus feladata a függöny elhúzása és a királyi ajtó nyitása és zárása, amikor pedig a pap egyedül szolgál, maga teszi mindezeket. Ahol szokás, az alszerpapok is megtehetik ezt.

Amikor a teológiai mondanivaló megkívánja, a Szent Liturgián a szent ajtó mellett a függönyt is behúzzák: a nagybemenet után (majd

Ha virrasztás részeként vagy az utrenyétől akár külön is végzik a nagy esti zsolozsmát (karácsony, vízkereszt és örömhírvétel előestéjén), akkor annak kezdetén a függönyt rögtön elhúzzák.

A feltámadási szertartást megelőző nagyszombati éjféli istentiszteleten a pap a kánon 8. ódjánál húzza szét a függönyt és nyitja ki a királyi ajtót, hogy majd a síri leplet az oltárasztalra vigye.

A fényes héten az ikonosztázion mindhárom ajtaja (értelemszerűen a függöny is) végig nyitva van, csak a szombati 9. imaóra kezdetén zárják be azokat.

Amikor nincs a templomban istenszolgálat, vagy csak a felolvasó vezeti az imádságot, a királyi ajtó és a függöny értelemszerűen zárva van.

Az Előre Megszentelt Adományok (nálunk rövidebben: Előszenteltek) Liturgiájának sajátossága, hogy a nagybemenet után bezá-

ruló királyi ajtó mögött a függönyt csak félig húzzák be. (Teljes befüggönyözésre az „Előre megszentelt Szentség a szenteknek” felkiáltás előtt kerül sor.) A királyi ajtó bezárása és a függöny félig behúzása itt kvázi ugyanolyan jelentőségű, mint ami a Szent Liturgia nagybemenete után történik meg, emlékeztet az Úr szenvedésére és a megváltás titkára, ám félig nyitva is, hogy jelezze, ez nem „teljes” liturgia, a titok már végbement, Krisztus jelen van, és látva a világ bűneiért hozott áldozatot, buzgóbban kiáltsuk: „Mi Atyánk”; hozzá „élő hittel és szeretettel” közeledjünk.

A függöny általában piros színű, de másféle is lehet, az adott ünnep színvilágától függően. (Néhol ilyenkor az ünnep színének megfelelőre az ikonok előtti mécseseket is átcserélik.) Sok esetben kereszt vagy más himzett ikon is díszíti a függönyt.

Már negyedszázada annak, hogy Szent II. János Pál pápa a Kelet világossága című apostoli levelében arra emlékeztetett, hogy „az Egyház élő örökségének minden eleme növekszik azáltal, hogy a hívek megértik, befogadják azt”.

*Amint befogadta ezt
a lelki örökséget a sorainkkal
köszöntött jubiláns
áldozópap, László atya,
mi is olyan buzgón törekedjünk
ősi hagyományaink
szerető megértésére
és befogadására!*

a Nagy Szent Bazil Rend

1950 szeptemberében a bazilita atyák mellett a Máriapócsan élő bazilissza nővérek működési engedélyét is megvonták a kommunista hatóságok. A rendelet végrehajtása során a nővérek rendházába is más közösségekhez tartozó apácákat szállítottak. „Dombóvárról az ottani, Szent Orsolyáról elnevezett kanonokrendi nővéreket, akik ápolónőket képeztek és más iskolákat is vezettek, Máriapócsra deportálták. Nem tudom, hogy hányan, de sokan voltak. Volt köztük egy rajztanárnő, festőművésznő, Geszthy Angella, akinek az édesapja gróf Klebelsberg Kunó miniszternek volt az államtitkára. Egy akvarellportrét hagyott itt maga után. A Szegény Iskolanővérek több rendházból voltak ide internálva. Ők is sokan voltak. 92 személyre emlékszem, de nem tudom, hogy csak a nővérek, vagy az atyákkal együtt voltak ennyien” – emlékezett vissza Dudás Bertalan atya a rendet ért megpróbáltatásokra.

A kolostorban összehúzóított nővérek helyzete az atyáknál is rosszabb volt, mivel sokan voltak, a pócsi bazilisszák lakása pedig nagyon szűkös volt. Az itt töltött két hónap alatt sokan csak szalmán vagy szalmazsákon aludhattak a nagyobb ebédelőben és az alsó helyiségekben, lepedővel és pléddel takarózva. Sanyarú helyzetüket azonban hősiességgel viselték, sok időt töltve a kegytemplomban, imáikkal kegyelmet kérve a Szűzanyától.

A szerzetesrendek működési engedélyének megvonása, illetve a rendházak felosztása után a női szerzetesrendek tagjai hatalmas nyomás alá kerültek: tilos volt nekik a szerzetesi öltözetet hordani, egymással találkozni, vagy akár csak kettesével is együtt lakni. Ezenkívül folyamatos rendőri őrizet alatt álltak. „1970-ben, a nyári szünet kezdete előtt egy rendőr alezredes kopogtatott az ajtómon, és az örökfogadalmam felől kezdett faggatni. Mindenre kíváncsi volt. Kik voltak, hogyan történt, stb. Amikor nem akartam valamire válaszolni, ő válaszolt helyettem. Mindent tudott. Bevitt a rendőrszere, és tovább faggatott. A nyaram hátralévő része így telt. Mindenhova követett valaki, mindig állt valaki az ajtómnál, rendszeresen vallattak, este tízkor is

ellenőriztek, hogy otthon vagyok-e” – emlékszik vissza Ágota nővér. Az állambiztonsági hivatal gyakran megpróbálta rávenni a nővéreket arra, hogy titokban jelentéseket küldjenek a társaikról. Bár több apácának emellett el kellett elviselnie a bebörtönzést, a nőiszerzetes-közösségek tagjainak többsége hű maradt a rendjéhez (a bazilissza nővérek közül is többen örökfogadalmukat 1950 után tették le), és megpróbált a civil életben elhelyezkedni.

Az 1950-ben rendjüktől megfosztott szerzetes nővéreknek a szocialista nőtársadalomba kellett beolvadni, ami nem ment nehézségek nélkül, hiszen nem volt könnyű megfelelni a velük szemben támasztott elvárásoknak. Az egyházi iskolák 1948. évi államosítását, majd a rendek működési engedélyének megvonását követően a szerzetesnők jórészt kiszorultak azokból a munkalehetőségekből, amelyekben korábban jelentős, hagyományos szerepük volt (gyermeknevelés, tanítás, betegápolás, szociális gondozás stb.). Kevesen találtak a hivatásuknak megfelelő munkát, a többségnek a képzési szintje alatt kellett a munkaerőpiacon elhelyezkednie.

Az 1950-ben 24 örökfogadalmas apáca és 4 novícia élt. A nővérek egy része a Dudás Miklós által ugyanabban az évben alapított nyíregyházi szemináriumban kapott irodai vagy konyhai munkát. „A konyhai felszerelések is a kornak megfelelőek voltak. A legfontosabb mégis a tisztelendő nővérek főzni tudása, Andrea nővér csodálatos receptjei és ételei. (...) A nővérek büszkén, szinte anyai örömmel méricskéltek mindennap a konyhai 'mázsán' a testileg feltűnően gyarapodókat. Nem gúnyolódni akarok, sőt inkább elismerésnek szánom e sorokat. Meghajolva a tisztelendő nővérek alázatos szolgálata előtt” – írta Végheő Dániel atya visszaemlékezésében. A nővérek ott kerestek munkát, ahol hajlandók voltak alkalmazni őket. Néhányan egyházközségekben helyezkedtek el kántorként vagy sekrestyésként, mások gyárban, varrodában kaptak munkát, megint mások általános iskolában tanítottak. A rend-

4/2. rész

jüktől megfosztott apácák azonban a munkahelyükön is megbélyegzett embereknek számítottak: Tekla nővér 1968 júniusában tette le az ideiglenes fogadalmát, ami sajnos kitudódott, és a rendőrség sokáig zaklatta emiatt. Egy évig nem is taníthatott, egy ruhaipari szövetkezetben dolgozott fizikai munkásként. Hozzá hasonló megpróbáltatásokon ment keresztül Ágota nővér is: „*Sosem ismerték el a pedagógiai teljesítményemet, sosem léptettek elő, én kaptam a legkisebb fizetést, évtizedekig éreztem, hogy lenézett, megtűrt személy vagyok a rendszerben.*”

A nőiszerzetes-közösségek többsége az 1990-es évek elején a szétszórásból visszatért nővérekkel indult újra, akik – még akkor is, ha a rend működési engedélyének megvonásakor éppen csak novíciák voltak – ekkor már legalább 60 évesek lehettek, nem is beszélve azokról, akiket fogadalmasként, örökfogadalmasként ért a rendelkezés végrehajtása. A közel 70 női közösségből mindössze 17 esetében mondható el a sikeres „újraindulás,” melyek között csak 7 van, amely nagy múltra visszate-

kintő, apostolkodó rend. Ezek közül is az egyik olyan, amelynek a működését nem tiltotta be 1950 szeptemberében a kommunista diktatúra, vagyis a régi, tanító, karitatív, szociális szolgálatot ellátó, illetve apostolkodó rendek közül gyakorlatilag 6-nak sikerült az újraindulás. A Nagy Szent Bazil Rend női ága is ide sorolható.

Ismeretes, hogy mennyire kockázatos és veszélyes volt a nővérek számára ebben az időszakban az egymással való kapcsolattartás, ezért sokan erre egyáltalán nem is vállalkoztak. Ha mégis megtették, akkor az a túlélést szolgálta, segítette azt, hogy a rendszerváltást követően az idős nővérek képesek voltak újra közösségi életet kezdeni. A bazilissza nővérek számára a nyíregyházi szeminárium nyújtott erre lehetőséget, amelyről Ágota nővér így mesélt: „*Tanítási szünetekben Nyíregyházára utaztam, a pócsi rendházból kitelepített nővéreink ugyanis a püspökség konyháján dolgoztak. Ez volt a rendünk titkos »központja«. Vigyázni kellett itt is, mert a hatalom emberei a püspökségen is jelen voltak. A nővérek nem is engedték, hogy velük ebédeljek.*”

Ez önmagában azonban mégsem elegendő a sikeres újrainduláshoz. Ez csak azoknak a közösségeknek sikerült, amelyek az illegalitás éveiben is titokban foglalkoztak hitoktatással, ifjúsági és családpsztorációval, hivatásgondozással, vagy pedig azoknak, amelyeknek tagjai külföldre menekültek, ott új közösséget alapítottak, majd hazatértek az újrainduláskor. A máriapócsi kegyhelyen mindössze két nővér (Stefkó Bazília és Homa Terézia) maradtak, akik a kegytemplomot gondozták; a feladat azonban olyan sok volt, hogy segítségre volt szükségük. Így került vissza Morvai Márta nővér 1957-ben a kegyhelyre: „*Mondanom sem kell, mekkora örömmel, szinte azonnal jöttem a hívásra. Nem élhattünk közösségben, de legalább itt lehettem. Azóta itt dolgoztam Pócson. Nagy templom ez, sokat kell mosni, takarítani, a liturgikus öltözeteket tisztítani, volt munka bőven, de nagy örömmel és szeretettel végeztem*

minden rám bízott munkát. Kántor is voltam.” Ez a három nővér biztosította a kommunizmus idején a bazilissza apácák máriapócsi jelenlétének folytonosságát, búcsú alkalmával pedig lehetőségük nyílt a rendtársakkal való találkozásra. „*(Márta nővér) ugyanolyan odaadással szolgált a hétköznapiakban, mint a nagybúcsú embert próbáló napjaiban. A segítség ürügyén ilyenkor köréje gyűltek szét-szórt rendtársai is, s megélték azt a közösséget, melyre abban az időben egyébként nem volt lehetőségük. Jó volt így együtt látni őket, s tapasztalni a rendi előjárójuk iránt megnyilvánuló engedelmes tiszteletet*” – emlékezett vissza Verdes Miklós atya.

Az 1989-es rendszerváltást követően teljesen kifosztva, használhatatlanná téve kapták vissza a nővérek rendházukat, amely a korábbi évtizedekben állami csecsemőotthonként működött. A szerzetesrend újraindítása Máriapócsra sok időbe telt, a nővérek csak 1991-ben vehették birtokba az épületet. Az átépítési munkák után, 1993 februárjában megnyitották Máriapócsra a 25 személyes Szent Makrina Szociális Otthont idős nők számára, majd 1997-ben Sátoraljujhelyen a Szent Anna Szeretetotthont. A máriapócsi közösség nővérei az 1990-es évek elejétől kezdve lelkigyakorlatokat szerveztek, szolgáltak a kegytemplomban, és a zarándokok rendelkezésére álltak nemcsak lelki gondozással, hanem kegytárgyboltjukkal, illetve könyvkiadással is.

Bár a rendet sikerült újjászervezni, a kommunizmus négy évtizede a későbbiekben is érezte hatását: megváltozott az emberek gondolkodása, tartása, erkölce, így nagyon kevés a szerzetesi hivatás. Míg 1991-ben tizenheten költözhetek vissza, a bazilissza nővérek ma már csak ketten vannak.

LEGEZA JÓZSEF

Nemrég újra elolvastam diákkorom kedves regényét. Daniel Defoe angol író 1719-ben megjelent **Robinson Crusoe** című regényével kapcsolatban megdöbbenéssel fedeztem fel, hogy az izgalmas fordulatokon túl egy mélyen vallásos műről van szó. A regény eredeti – Defoe által írt, cenzúrázatlan – változatának visszatérő motívuma Isten gondviselése.

A főhős, a Robinson Kreutznaer néven született nemes férfi hajótörést szenved, majd huszonnyolc évet tölt egy Trinidadhoz közeli szigeten. Ott naplót vezet viszontagságairól, mindennapjairól.

EGY HELYEN A KÖVETKEZŐKET ÍRJA:

„Most már sokkal kellemesebb volt az életem, mint korábban, teszem s lelkem számára egyaránt. Mikor hozzáfogtam ételemhez, gyakorta elöntött a mélységes hála érzése a bőkezű Gondviselés iránt, mely ellát élelemmel ezen a vad szigeten. Megtanultam, hogy helyzetemnek inkább nézzem a fényes, mint a sötét oldalát, és gondoljak arra, amim van, mint arra, amiben hiányt szenvedek. És mindez olykor leírhatatlan örömmel töltött el. Azok okulására mondom ezt, akik soha semmivel nem elégszenek meg, akik nem tudják nyugodt szívvel élvezni azt, amivel Isten megajándékozta őket, mert mindig olyasmire áhítoznak, ami nem adatik meg nekik. Mert siránkozásunk amiatt, amitől meg vagyunk fosztva, bizonytalansággal abból fakad, hogy nem vagyunk elég hála-lásak azért, amink van.

Nagy vigaszomra szolgált egy másik gondolat is, miként vigaszára lett volna bárkinek az én helyemben: összehasonlítottam jelenlegi helyzetemet azzal, amire először számítottam, mert hiszen milyen szörnyű sorsra juthattam volna, ha az Úr jószágos gondviselőként nem rendeli úgy, hogy a hajó – amit észrevettem – közelebb sodródott volna a parthoz, ahol nemcsak fölmehettem rá, de partra is vihettém mindazt, amit benne találtam! Mennyire megkönyítette ez az életemet, hiszen e nélkül nem lettek volna szerszámaim, hogy dolgozhassam, nem lett volna fegyverem, hogy megvédehessem magam, sem sörétem és puszkaporom, hogy élelmet szerezzek.

Efféle elmélkedéseim után még inkább éreztem a Gondviselő kegyességét, és tiszta szívemből köszönetet mondtam Istennek jelenlegi helyzetemért, minden nehézségével és viszontagságával együtt. Szolgáljon hát ez is okulására azoknak, akik a bajban oly hajlamosak azt mondani: van-e énnálam szerencsétlenebb; ami-

kor pedig arra kellene gondolniuk, hogy a földön milyen sok ember szerencsétlenebb önáluk, s az ő szerencsétlenségük is lehetne sokkal nagyobb, ha a Gondviselés úgy rendelné.

Engem vigasztalt és reménységgel töltött el az is, ha összehasonlítottam helyzetemet azzal, amit megérdemeltem volna, s amire számíthattam a Gondviseléstől. Mert borzalmas életet éltem azelőtt.

Hosszú hónapokon át, mint már említettem, borzalmasan gyötörtém, felidézve addigi életem minden bűnét és gonoszságát, és amikor körülnéztem, és láttam, mennyi mindennel megajándékozott a Gondviselés, mióta a szigetre kerültem, hogy milyen bőkezű volt hozzám az Úr, hogy nemcsak csekélyebb büntetést szabott ki rám, mint amelyet megérdemeltem, hanem ily bőségesen el is halmozott mindennel, akkor felébredt bennem a remény, hogy elfogadta megbánásomat, és idővel kegyelmét is elnyerem.

hát, hanem örveleznem, és naponta hálát adnom mindennapi kenyeremért, mely csodák egész sorának köszönhetően adatott meg nekem: igen, ugyanolyan csoda táplált tehát, amiként Illést a hollók táplálták, sőt igazán csodák egész sorozata.

Hálásnak kell lennem már csupán azért, hogy élek, és hogy igazán boldog lehessen az életem, szünös-szüntelen emlékezni kellett arra, hogy az Úr milyen kegyesen s jószágosan viseli gondomat. S amikor mindezt kellően végiggondoltam, lelkem elcsitult, s elmúlt a bánatom.”

Van egy imádság **IMA SZENVEDÉS IDEJÉN** címmel az *Emeljük föl szívünket* görögkatolikus imakönyvünkben, amelyben így könyörgünk a Jóistenhez: „Uram, megvallom, hogy bűnömért többet érdemeltem ennél, amit most szenvedek, és hálát adok neked, hogy nem fizetsz érdemem szerint, hanem a büntetésben is megmutatod irgalmasságodat, és mint fiadat kegyesen dorgálsz és ostromozol, hogy a világ csalárdságaitól el ne ragadtassam.” Defoe Robinsonja nem ismerte ezt az imát, de a gondolatot igen, hogy a nehézségek idején is hálát kell adnunk Isten jóságáért, hisz nem a szerint szenvedünk, amennyit érdemelnénk, hanem könyörületesége miatt, már itt, a földi életünkben is érezhetjük Isten végtelen irgalmát.

Eszembe jut még a könyv kapcsán Olofsson Placid bencés szerzetes atya. Az apai ágon svéd származású Placid 1933-ban lépett be a Szent Benedek Rendbe, és hat évvel később pappá szentelték. 1946. június 5-én letartóztatták, majd az ÁVH Andrassy úti épületébe vitték. Ott kegyetlenül megkínózták, éjszakán-

ként nem hagyták aludni. A hírhedt épületben a folyosót és a vécét kellett takarítani. Később kényszermunkára ítélték. Koholt vádak

alapján 1946-ban a Moszkvától 900 kilométerre levő Gulag táborba internálták, ahol tíz évet töltött. Itt találta meg új hivatását: tartania kell a lelket a fogolytársaiban. A Gulagon dolgozta ki magának és társainak a túlélés négy szabályát.

Defoe ezt a négy szabályt nem ismerte, de az egyiket ezek közül akaratlanul is alkalmazta saját életére: a szenvedést nem szabad dramatizálni, mert attól gyengébb lesz az ember. Nem szabad megsajnálnia önmagát, mert az elveszi az erőt a túléléstől. Nem szabad elégedetlenkedni, hanem fel kell fedezni azokat az apró örömeket, amelyek az adott helyzetben megvannak. Az a művészet, ha meg tudjuk látni az élet apró örömeit, és meg tudjuk köszönni azokat Istennek. Nem a boldog ember a hálás, hanem a hálás ember a boldog.

Defoe könyve a Diákkönyvtár kiadásában jelent meg, de – mint az igazi nagy regények nemcsak fiataloknak, hanem – idősebbeknek is tartalmas olvasmány.

EGY ÉVVEL
ELHALASZTJÁK
A BUDAPESTI
NEMZETKÖZI
EUCCHARISZTIKUS
KONGRESSZUST

Április 23-án jelentette be a Vatikán, hogy Ferenc pápa a **Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszusok** Pápai Bizottságával, valamint a katolikus világesemény szervezőivel egyeztetve – tekintettel az egészségügyi válsághelyzetre és annak következményeire – egy évvel elhalasztja a 2020 szeptemberére tervezett budapesti 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszust (NEK).

A katolikus világeseménynek 2021. szeptember 5–12. között ad otthont Budapest.

A Szentsek az utazási nehézségek és a gyülekezési korlátozások miatt hasonló döntést hozott a Családok Világtalálkozójával kapcsolatban is, amelyet 2021 júniusában tartottak volna Rómában. A 2022-es liszaboni ifjúsági világtalálkozót is a tervezett időponthoz képest egy évvel később, 2023 augusztusában tartják meg.

SZILÁGYI LÁSZLÓ

Szent László nyomában Székelyföldön

Dübörögnek a kilométerek alattunk, autónk nagyokat zökken, hatan ülünk a kocsiban, sofőrünk kitarotán diktálja a tempót. Szent László-tanulmányúton vagyunk: Obbágy Vera, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat részéről szervezőként, dr. Mosolygó Marcell atya, Oros görögkatolikus papja és muzeológus, történész szakemberek kicsiny csapata. A Hierotheosz Egyesületnek, a megyének s a – Trianon 100. évfordulóján különösen aktuális – testvérmegyei együttműködésnek köszönhetően Hargita megyében, Csíkszépvízen konferencián hallgathatjuk meg a kutatások eddigi eredményeit, és megtekinthetjük a nemrégiben feltárt, megmentett, középkori (14-15. századi) Szent László-falképeket Bögző, Csíkszentmihály, Homoródkarácsonyfalva, Oklánd falvak templomaiban.

Szent László szobra Csíkszépvízen

Őszintén ajánlom: ha az olvasó a mindennapokban megfáradt, akkor lelki, szellemi, testi töltekezésért keresse fel a kis székely falvak évezredes templomaiban őrzött falképeket, amelyek Szent László király legendájának híres jelenetét, a leányrabló (leányszóktető) kun legyőzését ábrázolják!

Azét a királyét, akit szentté avatása után, 1192-t követően íródott legendája így jellemez:

„Krisztus szentségére felesküdt lovak minden reménysége.”

Az utóbbi évek feltáró és értékmentő művészettörténeti munkájának köszönhetően immár mintegy nyolcvan középkori falkép mutatja be nekünk ezt az egyetlen történetet szerte a Kárpát-medencében. Korát (14-15. sz.) és a ciklus egységes, szakrálissá emelt lovagi témáját, de részleteiben mindig eltérő ábrázolását tekintve Európában s – nem lehet túlzás kijelenteni – a világon egyedülálló jelenség.

Talán úgy lehetne és kellene utunk minden kalandját és a szakralitást egyszerre felmutatni, ahogy a Szent László-falképek teszik. Sokszor van egy felső és van egy alsó sáv: felül a király harca a kunnal, alul a passiójelenet.

Ahogy a 11. századtól itt letelepedő besenyők településén, Bögzőn a templomban láttuk – a hosszú út után sötét éjszaka megérkezve, kedvünkért a templomot kivilágítva –, legfelül Szent László legendája, középen antiochiai Szent Margit, alul az utolsó ítélet.

Hogyan is találkozik ez a három? A település neve őrzi a történet egyik szereplőjét: bögző kun nyelven „torok” – a falu majdnem a Bontaszoros torkában fekszik –, tehát besenyők/kunok lakták. Margit és László király pedig a lovagkor révén talál kapcsolatot, hiszen erekyeit a mi Árpád-házi Szent Margitunk nagyatyja, II. András hozta magával a Szentföldről. Mindkét szereplő pedig érdekes módon lehet a Megváltót követő, halálán győzedelmeskedő hit példája.

A tudatos egybeszerkesztés legszebb példája a gelencei templom: a két történet egymás felett helyezkedik el. Jézus Megváltóként bevonul tanítványaival Jeruzsálembe, László kivonul seregével Nagyváradról, és a pogányok elleni harcba indul, s a végén a Megfeszített keresztje felső szára át is nyúlik a felette lévő falsíkba, ahol éppen a kun térdepel, haját László ragadja meg, a lány kezében pedig sújtásra emelve ott a kard...

A bögözi templom északi falán lévő 76 négyzetméteres, 14-15. századi falkép. Csedő Attila fényképe

A Szent László-falképek üzenete

Az esemény, amelyekhez kötik általában az ábrázolást, a kerlési csata (1066).
A Képes Krónikában így olvashatunk róla:

„Meglátott végül Szent László herceg egy pogányt, aki egy szép magyar lányt vitt lova hátán, Szent László herceg pedig úgy gondolván, hogy az a váradi püspök lánya, s noha súlyosan meg volt sebesülve, tüstént üldözni kezdte lovával, melyet Szögnek nevezett. Amikor pedig már elérte volna őt, hogy lándzsájával ledöfje, semmiképpen sem volt erre képes, mivel sem az ő lova nem futott gyorsabban, sem amannak a lova nem maradt le semennyire sem, hanem mindegyre kartávolság volt a lándzsa és a kun háta között. Így kiáltott és szólt Szent László herceg a lányhoz: »Szép hűgom, ragadd meg a kunt az övénel, és vessed magad a földről!« Meg is tette ezt. Amidőn pedig Szent László herceg a földön fekvőt közelről lándzsával ledöfte volna, ugyanis meg akarta őt ölni, a lány nagyon kérte, hogy ne ölje meg azt, hanem engedje el. Ebből is látszik, hogy nincs hűség az asszonyokban, mivel fajtalan szerelemből kívánta őt megszabadítani. A szent herceg pedig sokáig viaskodott vele, s miután inát elvágta, megölte őt. De az a lány nem a püspök lánya volt.”

Lászlóval szemben – amint láttuk – a leány szerepe nem egészen egyértelmű, de még a kuné sem!? Helyi idegenvezetőink is utaltak a képeken a leány mozdulatára, ahogyan a kun iját érinti: tartja vagy éppenséggel el akarja ütteni? (A rablás és a szöktetés között is van különbség, de a kettő néha keveredhet, mint az esküvő alkalmával a menyasszonyszöktetés pillanata...)

A sok egymásba fonódó ok közül az egyik dinasztikus lehet: a pápaság által támogatott Anjouk számára az egyetlen rokoni kapcsolatot az Árpád-házzal éppen egy kun leány jelentette! Károly Róbert (1308–1342) királyunk apai dédszülei V. István és Kun Erzsébet voltak. A másik ok a leányrabló „vétkest,” egyben „áldozatot” érinti.

Nomád népek meg- és újrakeresztelése

A középkorban a magyarság magát minden kétségen felül a hunoktól származtatta. A nomád népek kereszténysége és kereszténnyé válása, keresztényi elfogadtatása nagy kihívás a 11. századi, de a 14. századi Európában is.

A kerlési csatát hiteles korabeli forrásokból nem tudjuk rekonstruálni. Az 1200 körül keletkezett Szent László-legenda még csak meg sem említi. **Kézai Simon** az első, aki IV. Kun Lászlónak ajánlott krónikájában (1282–83) a besenyők (tehát nem a kunok!) fosztogatását és vereségét ismerteti, de László királysága (és nem hercegsége) idejére tevé – pedig az még Salamon uralkodása idején történt –, ráadásul a pogány leányrablás legendás eleme nélkül.

A történet később többféle variációban megjelent. Mi lehet a magyarázata a 11. századi történet és az azt elmesélő falképek gyors 14. századi elterjedésének és annak, hogy Szent

Szent László viaskodik a kun harcossal a székelyderzsi freskón

A tatárjáráskor (1241) még ellenségnek tartott és a tatár támadókkal – tévesen – azonosított kunság később épp IV. Béla kérésére tért vissza és tér meg: lett keresztényként a magyarság védelmező, külön jogállású területtel rendelkező része. A kunok beilleszkedése a magyar társadalomba és jogrendbe azonban csak a 14-15. században, az Anjouk időszakában s egészen Mátyás koráig nyúlóan zárul le. Ekkor alakulnak ki az autonóm kun székelyek is.

Többről lehet itt szó a László-legenda ábrázolásaiban is, mint egyetlen királyunk hőstettéről

A bögözi templomon a mézrétegek alól 1930-ban, majd újra 2010-ben feltárt falképek szerint – eddig egyedülálló módon – nem csupán egyetlen leányt rabol el egy kun, hanem több (láthatóan kettő) leánnyal menekülnek a kunok! Nem két harcosnak, hanem két népnek a meghatározó találkozási pillanatát kellett tehát megörökíteni.

A kun az ábrázolásokban a királlyal csaknem egymagasságú (ráadásul a 14-15. századi székelyek ruházatában), birkózik a királlyal, amely birkózás inkább összekapaszkodás: egymással szemben állnak, s egymás vállát ragadják meg.

Akár a keleti sztyeppe népek ősi birkózásjelenete ismétlődik meg (ahogy László Gyula kimutatta), akár mai nézőként Jákob és az Úr tusakodása, akár egy keresztény megtérés-motívum jut eszünkbe, vagy a maga egyszerűségében a keresztény László győzelmét látjuk a pogányság felett... Mindez a történelmi valóságában a besenyők, kunok, tatárok, sőt a hunok-székelyek-magyarok megtérését is felidéz: Isten ostorából lettek a kereszténység védői!

Arany János ezt verselte meg gyönyörűen. A **Szent László** című vers szerint Nagy Lajos lovagja, Laczfi Endre kapja a parancsot, hogy védje meg a tatároktól Moldvát tízezer székellyel. Ekkor támad fel nagyváradi koporsója köfedelét felnyomva, a vasajtót éjfél tájban félretaszítva László. A téren álló érclő is meg-elevenedik, és gazdáját egy ugrással a Kálváriáig és kilenccel a Királyhágóig viszi. „Uram Isten és Szent László!” – kiáltja nekibuzdulva a székely, s a csata menete megfordul. Utána Nagyváradon éppen László napján áll keresztvíz alá a „vad faj,” a keresztapa maga Laczfi. Csodát pedig

EGY ELAGGOTT, SÍRBA HAJLOTT
ŐSZ TATÁRNAK NYELVE HIRDET:

„Nem a székely, nem is Laczfi,
Kit Isten soká megtartson;
Hanem az a: László! László!
A győzött le minket harcon:
A hívásra ő jelent meg,
Vállal magasb mindeneknél
Sem azelőtt, sem azóta
Nem láttuk azt a seregnél.

Nagy lovon ült a nagy férfi,
Arca rettentő, felséges;
Korona volt a fejében
Sár-aranyból, kövel ékes;
Jobb kezében, mint a villám
Forgolódott csatabárdja:
Nincs halandó, földi gyaló
Féreg, aki azt bevarja.

Mert nem volt az földi ember,
Egy azokból, kik most élnek:
Feje fölött szűz alakja
Látszott ékes nőszemélynek;
Koronája napsugárból,
Oly tündöklő, oly világos! -”
Monda a nép:
az Szent-László,
És a Szűz, a Boldogságos.

A LEGENDA ÜZENETE:
a pogányság felett aratott
igazi győzelem az egykori ellenfél
megtérése és tanúságtétele.

Így lett a Szent László-legenda és annak képi és írásos megőrkítése a kun ágtól is származó Anjouk magyarországi uralmának legfontosabb szakrális legitimációs jelképe. A kunoknak, tatároknak, de egyben a hun-székely-magyaroknak mint Isten ostora népeinek is az őket ábrázoló templomokban, a celebrált misékben újra és újra megélt megváltástörténete.

A falképciklusok azért tölthetnek be ma is szakrális, nemzeti és Kárpát-medencei összetartó szerepet, mert önmaguk művészi voltán és eredetkérdésen is túlmutatnak egy olyan történelemszemlélet felé, amelyben győztes és vesztes szerepe eltűnik, sőt a hitben megfordul: „**Aki meg akarja menteni életét, elveszíti, aki azonban értem elveszíti, az megtalálja**” (Mt 16,25).

Hazatérünk

Szépvízlakon vagyunk a polgármesteri hivatalban. A középkorban az utolsó lakott csíki település volt a Moldvába tartó út mentén Szépvíz, amely onnan kapta a nevét, hogy – a legenda szerint – seregével László király a tatárokat leverve, megállt ott egy magaslaton, a Pogányhavas egy kövén, majd ugratott, mondván lovának: „Igyál, lovam, ebből a szép vízből!” Lova patája nyomát a kő megőrizte, mellette kút lett. Így mesélték a régiek, és így adták tovább szájról szájra.

S ebben a faluban, amely csodás módon egyszerre székely és a 17. századtól lett örmény is, azaz volt egyszerre pásztor, paraszt, kereskedő, iparos, azaz paraszt és polgár, s ahol a kis házak körbeveszik a teret, amely bármely európai középkori várost büszkeséggel töltené el, no tehát itt nincs olyan régi ház, amelyet az önkormányzat ne védene, s ne akarna élettel megtölteni. Az ékszerdoboz-szerűen gyönyörű, egykor idehívott olasz mesterek által

Szent László legendája a homoródkarácsonyfalvi unitárius templomban

A székelyderzsi templom megmaradt freskórészlete

épített barokk központi örökség Szent László-teremben most is minden csütörtökön előadásokat, könyvbemutatókat hallgat a 40-60 fős közönség! (Nagyvárosok megirigyelhetnék...)

azt a követ is, ahol egykor a patak folyt, s gyalogszerrel – szigorúan azzal, hogy ne egyszerű turistalátványosság legyen – már meg is lehet találni.

egy könnycsepp gördül végig a székely, lovas polgármester arcán: „...szinte elérékenyülök, á gyerekek, nem tudom, miért!”

Szent László legendája a gelsei templom falán

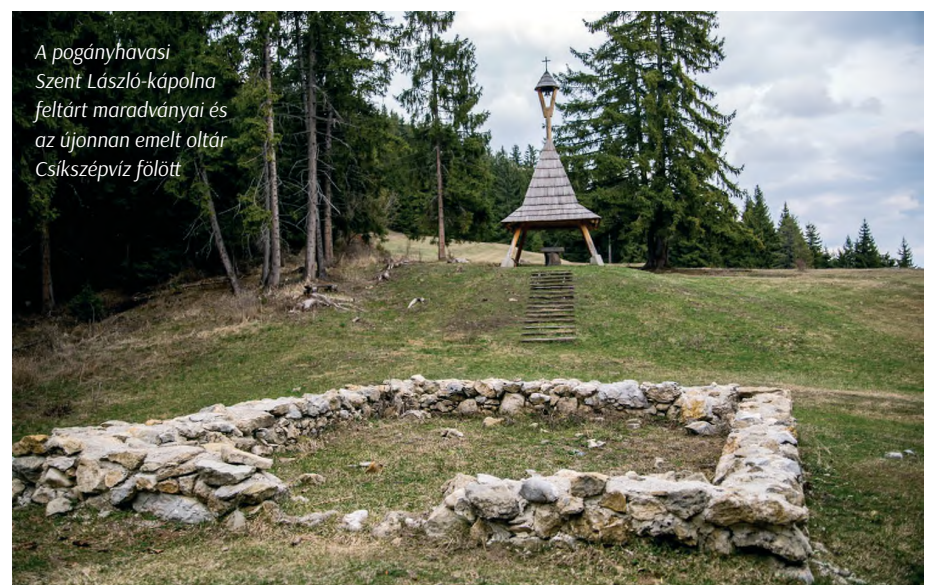

Szent László alakja a csíkszentmihályi templom falán

Minden polgármesternek, vezetőnek van egy elképzelése – vagy legalábbis kellene, hogy legyen. Csíkszépvíz polgármesterének, Ferenc Tibornak van: „építsük vissza, építsük újra a legendát!” Első lépésként újraservezték azt a búcsúnapi mulatságot az Örmény Kaszinó sörkertjében, amely éppen az ő legénykorára eltűnt – persze lóval, „mert ez az egyetlen dolog, ami még a pálinkánál is jobban vonzza az embereket” –, mondja, akinek a lószerszámok ott vannak a hivatali helyiségben is, hiszen maga is kitűnő kocsihajtó. Aztán filmet készítettek a legendáról (Daczó Dénes és Daczó Katalin munkája), megépítették a Szent László teret és Szent László kútját, s a Szent László nevű településekről földet hozattak, hogy dombot építsenek, majd ott 2009-ben felszentelték a Bocskai Vince készítette egészalakos Szent László-szobrot. Idős emberek segítségével az egykori Szent László-kápolna helyét Kicsi-pogányhavason, majd Botár István régész segítségével feltárták, restaurálták, s Bogos Ernő terveivel egy haranglábat is építettek oda. Megkeresték, megtisztították

S ahogyan mindezt sorjázza, egyszer – éppen ott, amikor felidézi a falunak nevet adó történetet: „igyál lovam, mert ez szép víz!” –, egyszer csak

Mi már sejtjük, miért – mindenkinek a Kárpát-medencében el kellene mennie, hogy megtudja...

A pogányhavasi Szent László-kápolna feltárt maradványai és az újonnan emelt oltár Csíkszépvíz fölött

Janus a római mitológiában az átjárások (iani) és kapuk (ianuae), így a be- és kijárás, a kezdet és vég istene. Az ókorban a még többistenhívő rómaiak hozzá imádkoztak minden fontos tettük előtt. Róla kapta nevét a január hónap, amely az egyik évből a másikba való átmenet hava. A Janus-arcú megnevezést gyakran használják a kettősségre, kétszínűsége. Innen kapta a címét a Gyöngyössi Bence rendezte 2015-ös magyar tévéfilm, a **Janus**, melynek témájával bármely korosztály, de különösen a nagyszülők és szülők generációja tud nagyon könnyen azonosulni, hisz a benne megjelenített valóság sokak életének szerves része volt. A rendező már korábbi filmjével is bizonyított, hisz 1997-ben a **Romani Kris** (Cigánytörvény) című filmjével elnyerte a montreali filmfesztivál legjobb

„hol zsarnokság van, ott van jelenvalóan mindenekben, ahogy rég istened sem;

ott zsarnokság van az óvodákban, az apai tanácsban, az anya mosolyában,

abban, ahogy a gyermek idegennek felelget;

nemcsak a szögesdrótban, nemcsak a könyvsorokban szögesdrótnál jobban butító szölamokban;

az ott van a búcsúcsókban, ahogy így szól a hitves: mikor jössz haza, kedves;

az utcán oly szokottan ismételt hogy-vagy-okban, a hirtelen puhábban szorított kézfogásban,

ahogy egyszercsak szerelmed arca megfagy, mert ott van a légyottban”

(Illyés Gyula: Egy mondat a zsarnokságról, részlet)

JANUS

első filmért járó nagydíját. Ez a mostani alkotása hitelesen mutatja be, hogyan férkőzik be a diktatúra a mindennapokba, és miként teszi élehetetlenné azokat.

A *Janus* erőssége, hogy megtörtént eseményeken alapul, így sok idősebb olvasó számára fájóan valóságos lehet bepillantani a főszerepben lévő romániai magyar család életébe a Ceaușescu-rendszer végén. A film története ugyan fikció, de a cselekmény több olyan megtörtént temesvári vagy kolozsvári eseményt fűz össze egységes történetté, amelyekkel a film készítői egy, a Securitate működésével kapcsolatban forgatott 2012-es dokumentumfilm, a *Szigorúan ellenőrzött életek* készítésekor találkoztak, levéltári kutatások vagy személyes elbeszélések útján. A benne nem valós névvel szereplő orvos házaspár mindkét tagja a mai napig praktizáló orvos. A nő Koltaszen, a férfi Budapesten. „Több valóságos történetből van ez a film összegyúrva, ahol az eredeti történetek, és így a történet vége is dramatizálva van a dramaturgiai ív érdekében. Mindeközben viszont a film bemutatja a történelem egyik legsötétebb fejezetét, azt a valósan megtörtént időszakot, amikor ezek a titkosszolgálatok tevékenykedtek. Amikor a szabadság hiánya nem csak a börtönökben volt jelen, hanem ott volt a munkahelyeken, az utcán, a téren, a közéletben. Sőt, adott

esetben behatolt a leprivátabb szférákba, a családba, az otthon négy fala közé is” – nyilatkozta a rendező egy interjúban.

A cselekmény napjainkban kezdődik, amikor Gonda Gábor (Jordán Tamás) pszichiáter rendelését egy szép középkorú nő, Kállai Zsuzsanna (Marozsán Erika) keresi fel. Ők régi barátok és kollégák. A doktornő több évtizednyi csend után most Gábor segítségét kéri, de csak a történet előrehaladtával értjük meg

pontosan, mi is ez a segítség. A film visszavisszaugrik a múltba, s ahogy alkalomról alkalomra szavakba önti életét, bepillanthatunk Zsuzsa karrierjének kezdetébe s életének alakulásába. A nő elkezdti feltárni régi barátjának a múltját, amiben főszerepet kap egy közös ismerősük: Zsuzsa volt férje, a szintén orvos Kocsis Ferenc (Seress Zoltán).

1985-ben kezdő fogorvosként kerül ugyanabba a nagyváradi kórházba, ahol már neves

zetten állambiztonsági feladatául kapta a vele, majd a családjával való megismerkedést és közeli kapcsolatba való kerülést: a Securitate egy műhibaperrel fenyegetőzve kifejezetten ezzel a céllal szervezte be őt.

Már házasságuk első éveiben a feleség észlelt olyan különös dolgokat, amiket az iratok megismerése után értett meg. Többször is olyan helyen találta meg a lakásban a dolgait, ahova ő azt biztosan nem tehetette. Férje minden ilyen helyzetben gyözködni kezdte, hogy biztosan ő helyezte oda, csak nem emlékszik jól. Zsuzsa összerakta utólag ezeknek az eseteknek az értelmét: szerinte ez az egész arra ment ki – és később Ferenc azért terjesztett róla hasonló dolgokat mások előtt is –, hogy elhíresztelje az asszony zavarodottságát,

sebésznek számít az akkor számára még ismeretlen Ferenc. Szimpátia alakul ki köztük. Megragadja a férfi őszintesége, nyíltsága, mégis félve mutatja be udvarlóját református lelkész édesapjának (Blaskó Péter) és a többi rokonának, hisz a családot akkor már figyelte és számontartotta az épp regnáló hatalom. De választotta kívül-belül aranyember, mindenkit azonnal az ujjá köré csavar kedves és lehengető stílusával, így nem kérdés vele kapcsolatban, hogy a család a bizalmasává fogadja. A szerény sebész gyanakvás nélkül elkezdik maguk közül valónak tekinteni, aki elől nem kell rejtezni a szavakat, igazi gondolatokat, hanem épp úgy lehet előtte beszélgetni, mint bármely másik családtag előtt. Zsuzsa és Ferenc természetesen a titkosszolgálat megfigyelése mellett köt házasságot a plébánia udvarán.

Idővel azonban egyre több olyan dolog történik a Kállai családdal, amiből az asszony gyanakodni kezd: valakinek közülük jelentenie kell róluk. Visszaemlékszik nem túl sokáig tartó házassága éveire, s feltevéseivel kiegészülve a részletek együtt kerek egészé állnak össze: egykori férje, a minden ismerőse által feddhetetlennek ítélt és szakmailag-emberileg egyaránt kiváló személyiségnek tartott sebészorvos, dr. Kocsis Ferenc az 1980-as évek Erdélyében a hírhedt romániai titkosszolgálatnak, a Securitaténak dolgozott.

Zsuzsa megvallja pszichiáter barátjának azt is, hogy 2011-ben kikérte az állambiztonsági szolgálatok levéltárából a Kállai családról szóló aktákat, amelyekből kiderül, hogy a 80-as évek második felében az asszonyról legtöbbször jelentő személy nagyon közeli kapcsolatban kellett álljon vele. Az ügynök nevére is – Lucefearul – fény derül, de arra sehonnan nem került elő adat, hogy ez a fedőnév kit rejt. Meggyőződése, hogy Lucefearul nem más, mint a férje. Ebben kéri most Gábor támogatását: segítsen neki kideríteni az igazságot, bizonyítékot szerezni rá. Azért fordul hozzá, mert Gonda doktor – aki annak idején ugyanabban a váradi kórházban dolgozott, mint a házaspár – maga is közelről ismeri Kocsist, sőt mindig is nagyra tartotta a sebészt, így egyre növekvő érdeklődéssel, de nem titkolt kételkedéssel fogadja az új „páciense” által róla előadottakat. Bármit mesél is, sűrűn emlékezteti rá az aszszonyt, hogy mindaz, amiket mond, alapvetően mégiscsak feltételezéseken alapul, és akár más is lehetett a besúgó, például valamelyik testvére. Az ügynök fő célszemélyei ugyanis – mint a doktornő emlékeiből is kiderül – inkább a Kállai család két férfitagjai, az apa (Blaskó Péter) és a fiatalabb fivér (Adorjáni Bálint) lehettek, akik mindketten református lelkészek, nyilvántartott ellenzékiek és szamizdatként terjesztett írárok szerzői voltak. Zsuzsa még arról is meg van győződve, hogy férje kifeje-

szavahihetlenségét. Így ha gyanút fogna azzal kapcsolatban, hogy saját férje besúgó, a férfi könnyedén hiteltelenítheti felesége állításait. Idő volt, mire maga összerakta a képletet, hisz eleinte nem tudta feldolgozni, hogyan lett minden csak egyszerű színjáték: az esküvő, a vacsorák, az őszintének tűnő, meghitt családi pillanatok. A diktatúra mindent megmérgezt, s először maga a feleség is saját épelméjűségében kezdett kételkedni, hiszen a férje nyilván nem hazudhat, hisz elvégre mégiscsak két ember szeretetkapcsolatáról van szó.

Házasságuk az 1989-90 körüli időszakra romlik meg teljesen, így a válás mellett való döntését egyértelműsíti az is, hogy férje a romániai politikai fordulattól megrémülve a Magyarországra költözést választja, míg a Kállai lány szerint mindenkinek otthon, a saját házában kell helytállni. Ő marad, a férj megy. Az akkori különválás óta nem találkozott Ferencsel, mindössze egyetlen alkalommal beszélt vele. Azonban egyik rendelésén szembehozta a sors azt a tartótisztet, aki 1989 táján őt és lelkész öccsét is elfogatta és kihallgatta. Ez a furcsa találkozás megerősítette benne, hogy helyesek azok a feltételezések, amelyeket a kikért iratokból volt férje vonatkozásában kikövetkeztetett.

A pszichiáter még ettől sem érzi meggyőzve magát, s bár valóban egybecsengenek a részletek Zsuzsanna feltételezéseivel, a néző Gondával is azonosulni tud, hisz az akkori rendszerben senkiben sem lehetett bízni, bárki ellenséggé válhatott. Közben, hallgatva az asszonyt, őt is izgatni kezdi az igazság, így a Zsuzsanna által sokszor Janusként emlegetett Kocsist is megkeresi, aki felháborodik, és egyre határozottabban próbálja győzködni régi kollégáját arról, hogy valójában az exfelesége egy elmebeteg, és mindaz, amiket róla állít, alaptalan hazugság és rágalom. Mi magunk is összezavarodunk, bár valójában egyértelmű a helyzet. Az utolsó kezelésen az addig igazát határozottan képviselő erős nő megtörik, zokog. A pszichiáter objektív véleménye volt az utolsó reménye arra, hogy az egész életében ott feszülő hazugság felszínre kerül, s most ő is azt mondja, amit eddig mindenki: nem tudni, mi az igazság.

köztük egy miniszter és a felismert szekus tiszt is. Gonda a templom kapujában pedig fültné-ja lesz annak, amint Kocsis a tiszttel beszélgetve román nyelvre vált, és maga hozza szóba, hogy eredménytelenül kereste a kapcsolatot a jelenleg követségi dolgozóként tevékenykedő, volt titkosrendőrrel. A pszichológus megszédül a hallottaktól, és kis híja, hogy nem lesz rossz-

A zárójelenetben Zsuzsa – elkéseredésében, hogy a fájdalmas igazság sehogy sem kap a jelenben igazolást és elégtételt, s a bűnösök mindig bűnösök maradhatnak – az igazság nélküli élet értelmetlenségétől szenvedve, könnyeivel küszködve öngyilkosságra készül, amikor megszólal a telefon. Egy televízió újságírója hívja: „Jó napot kívánok! Dr. Gonda Gábor javaslatára keresem Önt. Beszélgetni szeretnék Önnel volt férjéről, dr. Kocsis Ferencről, a Securitate egykori ügynökéről.” E szavak hallatán Kállai Zsuzsanna ledöbben, és kiejti kezéből a gyógyszeres dobozt. Nincs több kérdőjel, nincs elmebetegség, nincs képzelgés, sem több bizonygatás, sem hazugságban telt élet. Valóban jól hallotta: férjét nevének nevezik: dr. Kocsis Ferenc, a Securitate egykori ügynöke.

A film erőssége, hogy nem áll meg a kommunizmus bukásánál, hanem a cselekménnyel eljut napjainkig, és mi, a jelen emberei láthatjuk, hogy hány elhallgatott, fel nem derített hazugság van még elpalástolva. János evangéliumában mondja Jézus, hogy az igazság szabaddá tesz. Ennek a szabadságnak az elvesztése és nem megtalálása fáj a főszereplő Kállai Zsuzsannának. E nélkül nehéz értelmet találni a jelenben.

A kezelések véget érnek. Dr. Gonda Gábor mindkét oldalt meghallgatva nem tud határozott álláspontra jutni a múlt és az elfeledett igazság súlya alatt még évek múltán is megtört asszony igazával kapcsolatban. Szinte mi is megnyugodnánk, mondván, kár kapargatni a múlt sebeit, mikor elérkezik a film drámai csúcspontja.

A besúgással vádolt főszereplő sebészorvos kedvenc időtöltése mindig is a zongorázás volt. Abban keresett megnyugvást, hogy elvonult zongorázni. Nem sokkal Zsuzsanna kezeléseinek lezárta után az exférj koncertet ad egy templomban, melyre nézőként és barátként Gonda is elmegy. A közönség soraiban felfigyel egy ismerősnek tűnő férfira. Pár perc múlva bevillan neki, hogy az illető azonos azzal a volt Securitate-tiszttel, aki egy alkalommal a nagyváradi kórházban durván, fenyegetően és megalázóan viselkedett vele. A koncert után többen is odamennek gratulálni Kocsisnak,

szul. Minden, amit Zsuzsa mesélt, igaz tehát, és ő szakemberként elutasította, nem adott neki igazat.

„Számomra a film egyik legszomorúbb tanulsága az, hogy a bűnösök, a tettesek közül sajnos nagyon soknak sokkal jobban sikerült a rendszerváltás, mint maguknak az áldozatoknak. Azok, akik akkor pozícióban voltak, nagyon sokan még ma is helyzetben vannak. Ilyen szempontból a film egy kicsit a kommunizmus felfedetlen sebeiről is szól. És Magyarországon, bár hosszú évek teltek el, még mindig nem dolgoztuk fel ezeket az aktákat. Görgetünk magunk előtt egy adósságot az áldozatokkal szemben, ami a múlt idővel egyre duzzad, ugyanakkor ez által egyben egyre törleszthetlenebbé is válik. Ezeknek az áldozatoknak is próbál a film egy kicsit hangot adni” – vallja egy interjújában Gyöngyössi Bence, a Janus rendezője.

„Mit tud adni a film annak a mai fiatal generációnak, amelynek az életében már nem jelentek meg az embert próbáló testi-lelki fenyegetettségek és élelmek?” – kérdezték a rendezőt. „Bizom benne, hogy műfajának, a történet felépítésének és az elmesélés módszerének köszönhetően a film talán azok felé a fiatalok felé is egy picit érthetőbbé tudja tenni ezt a korszakot, akiket ez egyébként nem érdekel, akik úgy gondolják, hogy ez már a múlt. Talán sikerül megértetni néhányukkal azt, hogy az idősebb generációban miért él még ennyi sérült ember köztünk, s hogy miből fakadnak ezek a sérülések. Ha a film annyit elér, hogy átélhetővé teszi a néző számára, hogy mit jelent a szellem kiszolgáltatottsága, a mindennapi félelem s annak eluralkodása, és mit jelentenek az alapvető emberi értékek, mint a becsület, akkor már megérte ezt a filmet elkészíteni.”

P. TÓTH NÓRA

DÍJAT NYERT a görögkatolikus levéltári forráskiadvány

A Magyar Levéltárosok Egyesülete által meghirdetett Az év levéltári kiadványa 2019-es pályázaton egy görögkatolikus kiadvány, a „Mindnyájunk közös kincse” dobogós helyen végzett a forráskiadványok kategóriában.

A Magyar Levéltárosok Egyesülete tavaly is meghirdette Az év levéltári kiadványa pályázatát, a legjobbkat itélte levéltári kiadványokat három kategóriában nevezték a pályázatra országszerte: a monográfiák, a tanulmánykötetek és levéltári adatbázisok mellett a forráskiadványok kategóriájában. Ez utóbbiban a Görögkatolikus Püspöki Levéltár által összeállított legújabb kiadvány, a „Mindnyájunk közös kincse” lett a harmadik helyezett.

Az ünnepélyes díjátadó rendezvényre március 17-én került volna sor Budapesten a fővárosi levéltárban, ám ezt az eseményt sem tarthatták már meg a világjárvány miatt. Az oklevelek, díjak és ajándékutalványok így elektronikus úton jutottak el a kitüntetettekhez.

A dobogós helyezést elért kiadványról a kötet egyik szerkesztője, Majchricsné Ujteleki Zsuzsanna, a Nyíregyházi Egyházmegye püspöki levéltárának állandó munkatársa elmondta, hogy a könyvhöz három levéltár iratanyagából válogattak: a Görögkatolikus Püspöki Levéltár (Hajdúdorogi Főegyházmegye tulajdonában lévő állomány), a Nyíregyházi Egyház-

megye Levéltára, valamint a Nagy Szent Bazil Rend iratanyagát vizsgálták, azokat a forrásdokumentumokat kutatva, amelyek a máriapócsi Szent Mihály főangyal bazilika és a mellette álló monostor történetéhez kapcsolódnak. Az 1900 és 1957 között született levelek, jegyzőkönyvek, háttérdokumentumok, hitelesítő okiratok, korhű sajtótermékek stb. időrendben kerültek a kötetbe, s jórészt a bazilika felújításához kötődnek, elválaszthatatlan egységben a kegykép és a monostor e bő ötven év alatt bekövetkezett történetével.

Így lehetséges, hogy olyan különleges forráanyagok is megtalálhatók a „Mindnyájunk közös kincse”-ben, melyekkel eddig a nagyközönség nem találkozhatott: hogyan vették ki a háború alatt a kegyképet a tartójából, hogyan rejtették el, de olvashatunk adalékokat Dudás püspök atya 1939-es szenteléséről vagy Mindszenty bíboros látogatásáról is.

A könyvhöz Adaus Vasile Illés OSBM, a Nagy Szent Bazil Rend tartományfőnöke írt ajánlót; első egységében a két szerkesztő, Nyirán János fődiakónus és Majchricsné Ujteleki Zsuzsanna bevezető tanulmánya kapott helyet; ezzel a szerkesztők összefoglaló áttekintést adtak nemcsak a könyv használatához és forrásanyagához, hanem a bazilika és a monostor 20. századi történetéhez is.

A kiadvány képi megjelenése az eredeti fotók felhasználásával erősíti az írott anyag gazdagságát, értelmezését. A borítón a Nagy Szent Bazil Rend címere látható, az egyes oldalak díszítőmotívumai is ebből származnak. A kötet címéhez az egyik körlevélben olvasható szókapcsolatot használták: mindnyájunk közös kincse – utalva ezzel arra, hogy nemzeti kegyhelyünk minden görögkatolikus és keresztény közös értéke –, beszélt a keletkezési körülményekről a szerkesztő-levéltáros.

A nyilvános hozzáférhetőség és a rendszerezés szükségessége teszi indokoltá, hogy a levéltár újabb forráskiadványok összeállítását tervezi.

„Mindnyájunk közös kincse”: források a máriapócsi kegytemplom és a bazilika rend történetéhez a 20. század első feléből.
Szerk.: Majchricsné Ujteleki Zsuzsanna – Nyirán János.
Grafikai munkák: Szabó Sándor. Debrecen, 2019. (Görögkatolikus Püspöki Levéltár Kiadványai VIII.)

József Attila

Istenem

Dolgaim elől rejtegetlek
Istenem, én nagyon szeretlek.
Ha rikkancs volna mesterséged,
segítnék kiabálni néked.

Hogyha meg szántóvető lennél,
segítnék akkor is mindennél.
A lovaiddat is szeretném
és szépen, okosan vezetném.

Vagy inkább ekeszarvat fogva
szántanék én is a nyomodba,
a szikre figyelnék, hogy ottan
a vasat még mélyebbre nyomjam.

Ha csósz volnál, hogy óvd a sárját,
én zavarnám a fele varját.
S bármi efféle volna munkád,
velem azt soha meg nem unnád.

Ha nevetnél, én is örülnék,
vacsora után melléd ülnék,
pipámat egy kicsit elkérnéd
s én hosszan, mindent elbeszelnék.

